

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a
Chyfathrebu

Gwireddu'r Uchelgais

Ymchwiliad i Strategaeth
Gymraeg newydd Llywodraeth
Cymru

Mai 2017

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yw'r corff sy'n cael ei ethol yn ddemocrataidd i gynrychioli buddiannau Cymru a'i phobl, i ddeddfu ar gyfer Cymru, i gytuno ar drethi yng Nghymru, ac i ddwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif.

Gallwch weld copi electronig o'r dogfen hwn ar wefan y Cynulliad Cenedlaethol:

www.cynulliad.cymru/SeneddDGCh

Gellir cael rhagor o gopiau o'r ddogfen hon mewn ffurfiau hygyrch, yn cynnwys Braille, print bras, fersiwn sain a chopiau caled gan:

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

Cynulliad Cenedlaethol Cymru

Bae Caerdydd

CF99 1NA

Ffôn: **0300 200 6565**

E-bost: **SeneddDGCh@cynulliad.cymru**

Twitter: **[@SeneddDGCh](https://twitter.com/SeneddDGCh)**

© Hawlfraint Comisiwn Cynulliad Cenedlaethol Cymru 2017

Ceir atgynhyrchu testun y ddogfen hon am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng cyn belled ag y caiff ei atgynhyrchu'n gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol na difriol. Rhaid cydnabod mai Comisiwn Cynulliad Cenedlaethol Cymru sy'n berchen ar hawlfraint y deunydd a rhaid nodi teitl y ddogfen.

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a
Chyfathrebu

Gwireddu'r Uchelgais

Ymchwiliad i Strategaeth Gymraeg newydd Llywodraeth Cymru

Mai 2017

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

Sefydlwyd y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu ar 28 Mehefin 2016 i archwilio deddfwriaeth a dwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif drwy graffu ar ei gwariant, ei gweinyddiaeth a'i pholisi, yn cwmpasu'r meysydd a ganlyn (ond heb fod yn gyfyngedig iddynt): diwylliant; y celfyddydau; yr amgylchedd hanesyddol; y Gymraeg; cyfathrebu; darlledu a'r cyfryngau.

Aelodau cyfredol y Pwyllgor:

Bethan Jenkins AC (Cadeirydd)
Plaid Cymru
Gorllewin De Cymru

Hannah Blythyn AC
Llafur Cymru
Delyn

Dawn Bowden AC
Llafur Cymru
Merthyr Tudfil a Rhymini

Suzy Davies AC
Ceidwadwyr Cymreig
Gorllewin De Cymru

Neil Hamilton AC
UKIP Cymru
Canolbarth a Gorllewin Cymru

Dai Lloyd AC
Plaid Cymru
Gorllewin De Cymru

Jeremy Miles AC
Llafur Cymru
Castell-nedd

Lee Waters AC
Llafur Cymru
Llanelli

Cynnwys

Rhagair	5
Argymhellion	7
01. Y strategaeth ddrafft	11
02. Targedau a Cherrig Milltir.....	17
03. Pwyslais y Strategaeth.....	19
04. Cynllunio'r Gweithlu	23
05. Adnoddau ariannol.....	27
06. Darpariaeth blynyddoedd cynnar.....	29
07. Darpariaeth Addysg Statudol	32
08. Dilyniant.....	41
09. Uwchsgilio a hyfforddiant.....	43
10. Materion ychwanegol i'w hystyried	47
Atodiad A – Sesiynau tystiolaeth lafar	52
Atodiad B – Tystiolaeth ysgrifenedig	53
Atodiad C – Casglu tystiolaeth allanol	55

Rhagair

Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i greu miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050. Mae hwn yn darged uchelgeisiol a fydd, os yn llwyddiannus, bron yn dyblu nifer y siaradwyr Cymraeg yng Nghymru mewn ychydig dros genhedlaeth.

Mae'r Pwyllgor yn llwyr gefnogi nod mentrus y polisi, ac wedi nodi y bydd yn adeiladol wrth drafod agweddau ymarferol ar sut y gellir gweithredu'r polisi radical hwn yn llwyddiannus.

Clywsom dystiolaeth gan amryw o randdeiliaid drwy gyflwyniadau ysgrifenedig a sesiynau tystiolaeth lafar. Clywsom dystiolaeth hefyd drwy sesiynau ymgysylltu allanol anffurfiol gyda rhanddeiliaid a disgyblion ysgol o bob cwr o Gymru.

Mae'n amlwg, o ystyried y dystiolaeth, er mwyn cael llwyddiant bydd angen gwaith caled, adnoddau ychwanegol sylweddol a thargedau clir. Bydd hefyd angen iddo fod yn seiliedig ar gefnogaeth barhaus pobl Cymru, siaradwyr Cymraeg a'r rhai di-Gymraeg fel ei gilydd.

Mae ein hargymhellion, ar y cyfan, yn ymwneud ag agweddau ymarferol ar sut y gellir gwireddu'r uchelgais hwn a'r angen am eglurder ar y manau aros ar hyd y ffordd.

Ein prif bryder yw nad yw goblygiadau'r nod strategol wedi cael eu hystyried yn llawn eto a bod diffyg manylion ac eglurder ynghylch sut y cyflawnir y nod. Rydym eto i'n hargyhoeddi bod Llywodraeth Cymru wedi darparu'r dystiolaeth angenrheidiol ar raddfa debygol yr adnoddau a buddsoddiad ychwanegol sy'n ofynnol i gyflawni'r nod hwn. Mae'r uchelgais i ddyblu nifer y siaradwyr Cymraeg yn bolisi diwylliannol, er ei fod yn un a fydd angen ei gyflawni i raddau helaeth drwy'r system addysg. Mae risg amlwg y gallai hyn gael effaith wyrdroadol ar gyflawni blaenoriaethau addysgol gan fod y system wedi'i hadlinio i fod yn gallu cyflawni'r strategaeth iaith. Felly, mae'n bwysig bod yr adnoddau a'r gallu angenrheidiol i weithredu'r polisi yn ychwanegol at y gwariant presennol ar addysg.

Mae'r Pwyllgor yn rhannu pryderon y Comisiynydd Iaith a'r Gweinidog fod gormod o awdurdodau lleol wedi bod yn segur o ran ysgogi ac asesu galw am y cynnydd mewn darpariaeth cyfrwng Cymraeg. Nid yw'r prif sbardun ar gyfer gallu cynyddol – y Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg (WESPs) – wedi cael eu gweithredu yn ôl y bwriad ac ymddengys nad yw nifer o awdurdodau lleol wedi bod yn ddigon uchelgeisiol o ran creu'r twf angenrheidiol. Yn rhy aml, maent yn asesu'r galw presennol yn unig, heb edrych ar sut y gellir hyrwyddo addysg cyfrwng Cymraeg yn gadarnhaol fel bod y galw yn cynyddu.

Mae'r strategaeth yn sôn am symud ysgolion ar hyd y continwwm ieithyddol. Yn ein barn ni, y mater allweddol yw sicrhau bod mwy o ddisgyblion yn symud ar hyd y continwwm dysgu tuag at fod yn rhugl ar draws addysg cyfrwng Cymraeg a Saesneg. Mae yna berygl ein bod yn canolbwyntio gormod ar newid categori iaith yr ysgol yn hytrach na gwella rhuglder disgyblion ym mhob ysgol.

Gan fod saith deg pump y cant o ddisgyblion Cymru yn mynychu ysgolion cyfrwng Saesneg, nid yw'r Pwyllgor yn teimlo bod digon o sylw yn cael ei roi i ffyrdd eraill posibl o gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg yn y strategaeth.

Gyda gwell canlyniadau, gallai ysgolion cyfrwng Saesneg fod yn ffynhonnell gyfoethog o siaradwyr Cymraeg yn y dyfodol. Pe bai hynny'n digwydd, mae angen i Lywodraeth Cymru ddangos sut mae'n bwriadu gwella addysg cyfrwng Cymraeg mewn ysgolion cyfrwng Saesneg.

Os yw'r nod cyffredinol am gael ei gyflawni, nid yw'n ddigon dibynnu ar y sector addysg a gynhelir yn unig. Mae gan addysg cyn-ysgol gyfraniad hanfodol i'w wneud hefyd, yn enwedig o ran 'normaleiddio'r' iaith o oed cynnar.

Yn gyffredinol, rydym yn credu bod diffyg eglurder ynghylch barn Llywodraeth Cymru ar y cyfraniad cymharol y bydd addysg cyfrwng Cymraeg, Cymraeg mewn ysgolion eraill, cyn-ysgol a mesurau 'normaleiddio' yn ei wneud o ran cyflawni'r nod cyffredinol. Byddem hefyd yn hoffi gweld mwy o eglurder gan Lywodraeth Cymru ar hyn, a ph'un a oes bwriad i gael ffocws gwahanol ar gyfer ymyriadau gwahanol wrth i'r strategaeth fynd rhagddi.

I gloi, os yw'r nod o filiwn o 'siaradwyr Cymraeg' i fod yn ystyrllon, rhaid i hyn olygu mwy na dim ond gallu dweud ychydig o ymadroddion yn Gymraeg. Mae'n rhaid iddo olygu deall a chynnal sgysiau naturiol ar y rhan fwyaf o bynciau bob dydd. Fodd bynnag, mae angen gwneud gwaith ar ganfod ffordd wrthrychol o fesur cynnydd sy'n cael ei dderbyn yn eang. Yn ein barn ni, y mesur hwnnw ddylai fod y nifer o bobl sy'n nodi yn y Cyfrifiad eu bod yn siarad Cymraeg.

Mae'r gostyngiad yn nifer y bobl a nododd yn y cyfrifiad diwethaf eu bod yn gallu siarad Cymraeg wedi bod yn rhybudd sy'n galw am ddull gwahanol o amddiffyn dyfodol yr iaith yn ein bywyd cymdeithasol. Mae'n amlwg y bydd gwneud mwy o'r un peth yn annigonol. Wrth bennu targed trawiadol ar gyfer twf, mae Llywodraeth Cymru wedi gosod bwriad uchelgeisiol i atal y dirywiad yn nifer y siaradwyr Cymraeg a gwrthdroi'r duedd a welwyd yn ystod y Ganrif ddiwethaf. Ond er mwyn cyflawni'r uchelgais hwnnw, bydd angen cynllun twf manwl sy'n llawn adnoddau.

Argymhellion

Argymhelliad 1. Rydym yn argymell y dylai'r Llywodraeth gyhoeddi ei thybiaethau sylfaenol am y cynnydd mewn siaradwyr Cymraeg y mae'n disgwyl o'i hymyriadau arfaethedig a'i bod yn ymgynghori ymhellach ar dargedau a cherrig milltir manwl sy'n canolbwyntio ar ganlyniadau cyn eu mabwysiadu ar gyfer y strategaeth newydd.Tudalen 18

Argymhelliad 2. Rydym yn argymell y dylai'r strategaeth derfynol roi sylw dyledus i bwysigrwydd meithrin defnydd iaith yn y cymunedau, mewn bywyd cymdeithasol ac mewn gweithleoedd. Dylid gwneud hyn ochr yn ochr â chaffael iaith drwy addysg cyfrwng Cymraeg, addysg blynyddoedd cynnar a gwella ansawdd addysg Cymraeg mewn ysgolion cyfrwng Saesneg a chanlyniadau Cymraeg i ddisgyblion.Tudalen 21

Argymhelliad 3. Rydym yn argymell bod yr Asiantaeth newydd arfaethedig ar gyfer Hyrwyddo'r Gymraeg yn canolbwyntio'n glir o'r dechrau ar helpu i gyrraedd y nod strategol cyffredinol o filiwn o siaradwyr Cymraeg yn enwedig drwy helpu rhieni i ddeall manteision addysg ddwyieithog a dysgu Cymraeg mewn ysgolion y tu allan i'r sector cyfrwng Cymraeg.Tudalen 22

Argymhelliad 4. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn nodi fel blaenoriaeth, a hynny ar fyrder:

- Ei hasesiad o faint o athrawon ychwanegol sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg fydd eu hangen er mwyn cyrraedd nod cyffredinol y strategaeth;
- Pryd y bydd angen yr athrawon hynny;
- Sut y bydd yn nodi, recriwtio a hyfforddi'r athrawon hynny ar gyfer yr adeg y bydd eu hangen. Tudalen 26

Argymhelliad 5. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried pa help a chefnogaeth ychwanegol y mae angen iddi eu darparu i gyflogwyr yn y sector preifat a busnesau er mwyn eu galluogi i ddatblygu ac ehangu eu darpariaeth Gymraeg fel rhan o'r broses o gyrraedd nod cyffredinol y strategaeth.

.....Tudalen 26

Argymhelliad 6. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi ar fyrder ei hasesiad o'r adnoddau ychwanegol y bydd eu hangen i gefnogi'r nod strategol o gyrraedd 1 filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn y flwyddyn 2050. Dylai hyn gynnwys proffil a ragwelir o'r gwariant dros ran gynnar y strategaeth ac asesiad o'r gost gymharol o beth fydd yr ymyriadau amrywiol angenrheidiol yn debygol o fod.Tudalen 28

Argymhelliad 7. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ymateb yn benodol i asesiad Mudiad Meithrin y bydd angen 650 o gylchoedd meithrin newydd ychwanegol i gefnogi'r strategaeth.Tudalen 31

Argymhelliad 8. Rydym yn argymell y dylai ehangu darpariaeth cyfrwng Cymraeg y blynyddoedd cynnar fod yn flaenoriaeth wrth ystyried cyllid ychwanegol o dan y strategaeth.Tudalen 31

Argymhelliad 9. Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru ystyried ddarparu hyfforddiant Cymraeg am ddim i rieni sy'n rhoi eu plant i ddarpariaeth cyn-ysgol cyfrwng Cymraeg.Tudalen 31

Argymhelliad 10. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn cymryd camau i wella'r wybodaeth sydd ar gael ar alluoedd ymarferwyr y blynyddoedd cynnar o ran y Gymraeg er mwyn iddi allu cynllunio'n briodol i sicrhau bod gan ymarferwyr y gymysgedd gywir o sgiliau a chyfleoedd i gamu ymlaen er mwyn cefnogi amcanion y strategaeth.Tudalen 31

Argymhelliad 11. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn nodi'n fanwl sut y mae'n bwriadu symud "ysgolion ar hyd y continwrm ieithyddol", gan gynnwys enghreifftiau o fodolau arfer da, gan ganolbwyntio'n benodol ar sut y bydd yn mynd i'r afael ag unrhyw bryderon gan rieni a'r gymuned ehangach.

.....Tudalen 33

Argymhelliad 12. Rydym yn argymell y dylai'r strategaeth derfynol bwysleisio'r angen i symud i nifer fwy o ddisgyblion ar draws y continwrm iaith a sut y cyflawnir hyn ym mhob categori ysgol yng Nghymru. Tudalen 33

Argymhelliad 13. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn gwerthuso effeithiolrwydd ei chynllun presennol i wella lefel Cymraeg athrawon sy'n ymarfer ac yn nodi amserlen arfaethedig ar gyfer sut y gall athrawon sy'n siarad Cymraeg, nad ydynt yn addysg yn Gymraeg ar hyn o bryd, gael eu hannog i wneud hynny gan gynnwys darparu rhagor o gyfleoedd:

- iddynt i drosglwyddo i addysg cyfrwng Cymraeg;
- i fentora a chynlluniau eraill i helpu i feithrin hyder yn eu gallu o ran y Gymraeg. Tudalen 35

Argymhelliad 14. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn nodi'n glir:

- faint o athrawon ychwanegol sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg fydd eu hangen er mwyn cyrraedd nod cyffredinol y strategaeth;
- pryd y bydd eu hangen;
- faint o'r athrawon ychwanegol hyn fydd yn dod o'r gweithlu addysgu presennol a faint fydd yn dod i'r proffesiwn drwy hyfforddiant cychwynol athrawon neu lwybrau eraill.Tudalen 35

Argymhelliad 15. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried sut y gall gynyddu'r cyflenwad o fyfyrwyr Cymraeg eu hiaith sy'n dilyn hyfforddiant cychwynol athrawon neu lwybrau mynediad eraill i'r proffesiwn gan ystyried unrhyw oblygiadau recriwtio ehangach y gallai hyn eu cael ar recriwtio athrawon yng Nghymru ac mewn cystadleuaeth â rhannau eraill o'r DU. Tudalen 35

Argymhelliad 16. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried rôl staff cymorth dysgu o ran cefnogi amcanion y strategaeth ac yn cymryd camau, ar y cyd ag Estyn a Chyngor y Gweithlu Addysg, i gael darlun cliriach o'u sgiliau iaith presennol i helpu i lywio'r gwaith cynllunio yn y dyfodol. Tudalen 36

Argymhelliad 17. Rydym yn argymell y dylai'r strategaeth newydd roi pwyslais cyfartal ar wella deilliannau yn arwyddocaol yn sgil addysgu Cymraeg ail iaith, ynghyd â chynyddu'r niferoedd sy'n cael addysg cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog. Tudalen 39

Argymhelliad 18. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn nodi'n glir sut y bydd yn gwella'r gwaith o addysgu Cymraeg mewn ysgolion cyfrwng Saesneg yn arwyddocaol. Tudalen 39

Argymhelliad 19. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru, ynghyd â CBAC yn adolygu'r ddarpariaeth o adnoddau dysgu cyfrwng Cymraeg ar gyfer myfyrwyr i sicrhau nad yw myfyrwyr sy'n cael eu haddysg drwy gyfrwng y Gymraeg o dan anfantais. Tudalen 40

Argymhelliad 20. Rydym yn argymell y dylid cynnal gwerthusiad trylwyr o'r Cynllun Sabothol gan edrych yn arbennig ar ei werth am arian o ran gwella deilliannau yn yr ystafell ddosbarth ac annog mwy o athrawon i addysgu Cymraeg neu drwy gyfrwng y Gymraeg. Tudalen 46

Argymhelliad 21. Rydym yn argymell bod yr Asiantaeth newydd arfaethedig ar gyfer Hyrwyddo'r Gymraeg, gan weithio gyda chyrrff sefydledig a mentrau lleol, yn hyrwyddo a marchnata'r Gymraeg fel iaith gymunedol sydd â manteision i siaradwyr fel sgil ac yn y gweithle. Tudalen 48

Argymhelliad 22. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn parhau i gefnogi darpariaeth Cymraeg i Oedolion o ansawdd da sydd ar gael yn eang ond ei bod yn ystyried yn ofalus flaenoriaeth y maes hwn o fewn y strategaeth o gymharu â meysydd blaenoriaeth eraill. Tudalen 51

Argymhelliad 23. Rydym yn argymell bod y strategaeth derfynol yn cynnwys diffiniad clir o siaradwr Cymraeg wrth werthuso a yw'r strategaeth yn llwyddo i gyrraedd ei nod o greu miliwn o siaradwyr.Tudalen 51

01. Y strategaeth ddrafft

Cyflwyniad

2. Ar 1 Awst 2016, lansiodd y Prif Weinidog a Gweinidog y Gymraeg a Dysgu Gydol Oes ymgyngoriad ar strategaeth newydd Llywodraeth Cymru ar gyfer y Gymraeg yn yr Eisteddfod Genedlaethol yn y Fenni. Daeth yr ymgynghoriad i ben ar 31 Hydref 2016 ac mae'r strategaeth bresennol yn dod i ben yn ffurfiol ar 31 Mawrth 2017.
3. Uchelgais Llywodraeth Cymru yw cyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050. Yn ôl y Cyfrifiad diweddaraf yn 2011, roedd 562,000 o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru. Ar y sail honno, nod y strategaeth fydd bron dyblu nifer y siaradwyr Cymraeg yng Nghymru erbyn canol y ganrif.
4. Cytunodd y Pwyllgor y byddai hwn yn amser priodol i gynnal Ymchwiliad i'r strategaeth newydd. Nod yr ymchwiliad oedd ceisio llywio'r strategaeth newydd a dylanwadu arni ar gam ffurfiannol.
5. Drwy gydol yr adroddiad hwn, rydym yn defnyddio Cymraeg iaith gyntaf a Chymraeg ail iaith i gyfeirio at raglenni astudio gwahanol yn y Cwricwlwm Cenedlaethol. Mae'r rhain yn dermau cyfarwydd iawn mewn cysylltiad ag addysgu Cymraeg. Fodd bynnag, rydym yn cytuno â dogfen ymgynghori Llywodraeth iaith bod angen symud i ffwrdd o'r cysyniad "Cymraeg fel ail iaith" tuag at ffordd integredig a chydlynol o ystyried yr iaith fel iaith sydd wirioneddol yn fyw.

Strategaeth y Gymraeg

6. Er mwyn cyrraedd nod cyffredinol y strategaeth o sicrhau miliwn o siaradwyr erbyn 2050, mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu blaenoriaethu chwe maes allweddol ar gyfer gweithredu.

1. - **Polisi iaith a Chynllunio:** Er mwyn i holl elfennau eraill y strategaeth hon fod yn effeithiol, mae Llywodraeth Cymru yn credu bod angen iddi gynllunio'n synhwyrol a phwrpasol i roi'r rhaglenni priodol ar waith ar yr amser priodol. Er enghraifft, os am gynyddu niferoedd y siaradwyr Cymraeg ar y raddfa sydd ei hangen, y cam cyntaf angenrheidiol mewn unrhyw strategaeth fydd creu cyflenwad digonol o athrawon i addysgu plant drwy gyfrwng y Gymraeg.

2. - **Normaleiddio:** Drwy feithrin parodrwydd i ddefnyddio'r Gymraeg ymysg pobl sy'n ei siarad, ac ewyllys da tuag ati ymysg y rheini nad ydynt yn ei siarad, mae Llywodraeth Cymru am weld y Gymraeg yn rhan normal o fywyd bob dydd. Mae hyn yn golygu bod pobl yn teimlo'n gyfforddus yn dechrau sgwrs yn Gymraeg, y gallant ddisgwyl derbyn gwasanaethau yn Gymraeg, a bod pobl yn gyfarwydd â chlywed a gweld y Gymraeg.

3. - **Addysg:** Mae Llywodraeth Cymru eisiau gweld cynnydd sylweddol yn nifer y bobl sy'n cael addysg Gymraeg ac sydd â sgiliau Cymraeg. Mae'r ddarpariaeth blynnyddoedd cynnar hefyd yn hanfodol, oherwydd y cynharaf y mae plentyn yn dod i gysylltiad â'r iaith, y mwyaf o gyfle sydd ganddo i ddod yn rhugl.

4. - **Pobl:** Yn ogystal ag addysg, bydd yn hollbwysig cynyddu nifer y bobl sy'n trosglwyddo'r iaith i'w plant.

5. - **Cefnogi:** Mae datblygu seilwaith cadarn a chyfoes i gefnogi'r iaith yn hanfodol er mwyn cynyddu nifer y bobl sy'n siarad Cymraeg, gwella eu hyder i wneud hynny, a hwyluso ei defnyddio mewn amrywiaeth eang o gyd-destunau. Mae adnoddau digidol, cyfryngau iach ac amrywiol, proffesiwn cyfieithu ymatebol a modern, a chorpws sy'n adlewyrchu ac yn cynnal statws y Gymraeg fel iaith fyw, yn hollbwysig, a hynny ar gyfer siaradwyr Cymraeg ar bob lefel.

6. - **Hawliau:** Mae deddfwriaeth yn gosod sylfaen ddiamedd i gyrff weithredu o blaid yr iaith ac i siaradwyr Cymraeg ei defnyddio. Mae angen ysgogi unigolion i fanteisio ar y cyfleoedd y mae'r hawliau hyn yn eu cynnig. Y nod hirdymor yw symud at sefyllfa lle mae'r hawliau hyn wedi eu gwreiddio fel rhan naturiol o wasanaethau.¹

7. Nododd y Strategaeth hefyd:

2016 – nawr a nesaf

Mae'r weledigaeth yn glir – bod yna filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050. Er mwyn gwireddu hynny rydym yn rhagweld bod angen i sawl peth ddigwydd: mwy o blant mewn addysg Gymraeg, gwell cynllunio ynghylch sut mae pobl yn dysgu'r iaith, rhagor o gyfleoedd i'w defnyddio a'r rheini'n hawdd eu cyrraedd, cryfhau'r seilwaith a chwyldro i wella darpariaeth ddigidol yr iaith, a newid sylweddol yn y ffordd rydym yn siarad amdani.

8. Mae'r Strategaeth yn nodi mai'r system addysg yw'r brif ffordd o sicrhau y gall plant ddatblygu eu sgiliau Cymraeg, a chreu siaradwyr newydd. Ymhellach, mae'n nodi mai sicrhau bod gweithlu sy'n diwallu'r angen am addysg a hyfforddiant Cymraeg yw'r man cychwyn ar gyfer creu mwy o siaradwyr Cymraeg. Mae hyn yn golygu cynllunio i helpu i hyfforddi athrawon a chynorthwywyr dysgu, ehangu cynlluniau sabothol ar gyfer y gweithlu presennol, a chynyddu'n sylweddol nifer y gweithwyr yn y sectorau gofal plant a'r blynyddoedd cynnar.

9. Felly, ei hamcan cyntaf yw creu gweithlu sydd â'r sgiliau priodol i addysgu a darparu gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae'n bwriadu gwneud hyn drwy:

- Gynyddu'n sylweddol nifer yr athrawon ac ymarferwyr blynyddoedd cynnar sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg, i alluogi addysg i ragor o blant a phobl ifanc drwy gyfrwng y Gymraeg.
- Cynyddu nifer y lleoliadau gofal plant cyfrwng Cymraeg er mwyn diwallu'r angen ymysg rhieni a gofalwyr a dechrau cymaint o blant â phosibl ar y daith i gael dwy iaith.
- Cynyddu nifer y bobl sy'n gallu gweithio drwy'r Gymraeg mewn nifer o feysydd arbenigol a gwasanaethau, fel bod gwasanaethau Cymraeg ar gael i'r bobl sy'n eu dewis.
- Normaleiddio cynllunio iaith a sicrhau bod arweinwyr priodol yn y swyddi cywir, fel bod y Gymraeg yn rhan awtomatig o gynllunio'r gweithlu ac wrth ystyried pa sgiliau sydd eu hangen.

¹ Ymgynghoriad ar strategaeth ddrafft Llywodraeth Cymru: miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 – 1 Awst 2016

Datblygiadau diweddar mewn Addysg Gymraeg

10. Mae'n bolisi gan Lywodraeth Cymru y dylai pob disgybl astudio Cymraeg o 3 hyd 16 mlwydd oed, naill ai fel iaith gyntaf neu fel ail iaith. Mae oddeutu 16 y cant o ddisgyblion yn mynd i ysgolion cyfrwng Cymraeg ac yn astudio'r Gymraeg fel iaith gyntaf. Mae 10 y cant arall yn mynd i ysgolion dwyieithog, dau gyfrwng, neu Saesneg gyda darpariaeth Gymraeg sylweddol. Dengys Ystadegau Llywodraeth Cymru fod 22.2 y cant o blant 7 mlwydd oed wedi'u hasesu drwy gyfrwng Cymraeg iaith gyntaf yn 2014, ac 17.1 y cant o blant 14 mlwydd oed wedi'u hasesu mewn Cymraeg iaith gyntaf.

11. Yn 2014/15, roedd 391 o ysgolion cynradd cyfrwng Cymraeg yng Nghymru, ynghyd â 39 o ysgolion dwy ffrwd, 33 o ysgolion Saesneg â defnydd sylweddol o'r Gymraeg, ac 862 o ysgolion cyfrwng Saesneg. Yn ystod yr un cyfnod, roedd 23 o ysgolion uwchradd cyfrwng Cymraeg, 27 o ysgolion dwyieithog, 9 o ysgolion Saesneg â defnydd sylweddol o'r Gymraeg, a 148 o ysgolion uwchradd cyfrwng Saesneg. Gellir gweld rhagor o wybodaeth am gategoreiddio ysgolion ar sail ieithyddol yn y Briff hwn gan y Gwasanaeth Ymchwil.

Addysg Cyfrwng Cymraeg

12. Lansiodd Llywodraeth Cymru ei Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg ym mis Ebrill 2010. Mae'n nodi cytundeb polisi newydd gydag awdurdodau lleol sy'n ei gwneud yn ofynnol iddynt asesu'r galw am addysg cyfrwng Cymraeg. Gwnaed hyn yn ddyletswydd yn ddiweddarach yn Neddf Safonau a Threfniadaeth Ysgolion (Cymru) 2013.

13. Mae'r strategaeth yn nodi chwe nod strategol a nifer o amcanion ynddynt:

- Gwella'r broses o gynllunio darpariaeth cyfrwng Cymraeg yn y cyfnodau addysg cyn statudol a statudol, ar sail ymateb yn rhagweithiol i'r galw gwybodus ymhlith rhieni;
- Gwella'r broses o gynllunio darpariaeth cyfrwng Cymraeg yng nghyfnodau ôl-14 addysg a hyfforddiant, gan ystyried dilyniant ieithyddol a datblygu sgiliau'n barhaus;
- Sicrhau bod pob dysgwr yn datblygu ei sgiliau iaith yn y Gymraeg i'w botensial llawn ac annog dilyniant ieithyddol cadarn o un cyfnod addysg a hyfforddiant i'r nesaf;
- Sicrhau gweithlu addysg cyfrwng Cymraeg wedi'i gynllunio sy'n darparu nifer ddigonol o ymarferwyr ar gyfer pob cyfnod addysg a hyfforddiant, ac sy'n meddu ar sgiliau iaith uchel yn y Gymraeg a chymhwysedd mewn methodolegau addysgu;
- Gwella'r dulliau cymorth canolog ar gyfer addysg a hyfforddiant cyfrwng Cymraeg; a
- Chyfrannu at feithrin ac atgyfnerthu sgiliau iaith yn y Gymraeg mewn teuluoedd ac yn y gymuned.

14. Mae'r Strategaeth yn cynnwys targedau cenedlaethol ac mae Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi adroddiad blynyddol i roi'r wybodaeth ddiweddaraf am gynnydd. Bwriad y targedau yng Nghynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg awdurdodau lleol yw cefnogi'r gwaith o gyflwyno targedau cyffredinol Llywodraeth Cymru yn y Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg.

15. Ym mis Mawrth 2016, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg: Y Camau Nesaf, a amlinellodd ei thair prif amcan ar gyfer datblygu addysg cyfrwng Cymraeg ac addysg Gymraeg dros y 12 mis canlynol:

- Yr angen i wreiddio ein prosesau ar gyfer cynllunio darpariaeth cyfrwng Cymraeg: cryfhau prosesau cynllunio strategol ar gyfer pob cyfnod o addysg a hyfforddiant yn parhau'n flaenoriaeth;
- Yr angen i wella'r modd y cynllunnir y gweithlu a chefnogaeth i ymarferwyr: sicrhau gweithlu digonol ar gyfer addysg a hyfforddiant cyfrwng Cymraeg yn hanfodol; ac
- Yr angen i sicrhau bod ein pobl ifanc yn hyderus i ddefnyddio eu sgiliau iaith Gymraeg ym mhob sefyllfa yn eu bywyd: ni all addysg a hyfforddiant yn unig warantu bod siaradwyr yn dod yn rhugl yn y Gymraeg, na'u bod yn dewis defnyddio'r iaith yn eu bywydau bob dydd.

16. Mae Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg Llywodraeth Cymru yn ei gwneud yn ofynnol bod awdurdodau lleol yn cyflwyno Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg, i fesur y galw am addysg cyfrwng Cymraeg ac amlinellu eu targedau i Lywodraeth Cymru. Rhoddodd Deddf Safonau a Threfniadaeth Ysgolion (Cymru) 2013 y Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg ar sail statudol. Yn dilyn gweithredu'r Ddeddf, roedd yn ofynnol i awdurdodau lleol lunio eu Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg statudol cyntaf ar gyfer y cyfnod 2014-2017. Rhoddodd y Ddeddf ddyletswydd ar awdurdodau lleol i gynnal ymgynghoriad ar Gynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg, a'u cynhyrchu a'u cyhoeddi er mwyn eu cyflwyno i Weinidogion Cymru eu cymeradwyo a'u monitro. Roedd yn cynnwys darpariaeth i Weinidogion Cymru wneud rheoliadau ynghylch Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg ac wedi hynny daeth y Rheoliadau Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg ac Asesu'r Galw am Addysg Cyfrwng Cymraeg (Cymru) 2013 i rym ar 31 Rhagfyr 2013.

Y Gymraeg fel pwnc

17. Yn sgil cyflwyno Deddf Diwygio Addysg 1988, cyflwynwyd y Gymraeg yn raddol fel pwnc gorfodol ar gyfer disgyblion 5-14 oed (Cyfnodau Allweddol 1, 2 a 3) o 1990 ymlaen. O fis Medi 1999 ymlaen, daeth Cymraeg yn orfodol ar gyfer disgyblion 14-16 oed hefyd (Cyfnod Allweddol 4). Yn sgil cyflwyno'r Cyfnod Sylfaen yn 2011, caiff Cymraeg neu Datblygu'r Gymraeg hefyd eu haddysgu i bob plentyn 3-7 oed.

18. Mae Cwricwlwm Cenedlaethol Cymru yn cynnwys pynciau craidd a sylfaen, a restrir yn Neddf Addysg 2002.

19. Y pynciau craidd ar gyfer Cyfnodau Allweddol 1-3 yw Mathemateg; Gwyddoniaeth; Saesneg; a Chymraeg iaith gyntaf (mewn perthynas ag ysgolion Cymraeg eu hiaith, fel y nodir yn Neddf Addysg 2002).

20. Y pynciau sylfaen yw Technoleg; Addysg Gorfforol; Hanes; Daeryddiaeth; Celf; Cerddoriaeth; Cymraeg ail iaith (os nad yw'r ysgol yn ysgol Gymraeg, fel y nodir yn Neddf Addysg 2002); ac ar gyfer Cyfnod Allweddol 3, iaith dramor fodern.

21. Y pynciau craidd yng Nghyfnod Allweddol 4 yw Cymraeg iaith gyntaf; Mathemateg; Saesneg; a Gwyddoniaeth. Y pynciau sylfaen yw Addysg gorfforol; a Chymraeg ail iaith.

22. Er ei bod yn orfodol astudio Cymraeg iaith gyntaf neu ail iaith fel pwnc, ysgolion sy'n penderfynu pa fath o gymhwyster i gofrestru ar ei gyfer a gwneir y penderfyniadau hynny yn lleol. Yng Nghyfnod Allweddol 4 ar hyn o bryd, mae ysgolion yn cofrestru disgyblion naill ai ar gyfer TGAU Cymraeg iaith gyntaf, TGAU Cymraeg ail iaith (cwrs llawn), TGAU Cymraeg ail iaith (cwrs byr), neu ddim yn eu cofrestru ar gyfer unrhyw gymhwyster. Mae Un Iaith i Bawb: Adolygiad o Gymraeg Ail iaith yng Nghyfnodau Allweddol 3 a 4 (2013) gan Lywodraeth Cymru yn nodi bod Cymraeg yn bwnc gorfodol yn

y cwricwlwm cenedlaethol, ond nad yw'n orfodol i ddisgyblion sefyll arholiad TGAU nac unrhyw gymhwyster arall yn y pwnc.

23. Mae Llywodraeth Cymru, mewn cydweithrediad â CBAC a rhanddeiliaid eraill, wrthi'n datblygu model diwygiedig ar gyfer TGAU Cymraeg ail iaith (cwrs llawn) a fydd yn cael ei gyflwyno ym mis Medi 2017. Bydd y cwrs byr TGAU Cymraeg ail iaith yn cael ei dynnu'n ôl ar ôl i'r model cwrs llawn diwygiedig gael ei gyflwyno, gyda'r cyfle asesu olaf ar gyfer y cwrs byr yn ystod haf 2018.

24. Ym mis Gorffennaf 2012, sefydlodd y Gweinidog Addysg ar y pryd y Grŵp Adolygu Cymraeg Ail iaith - i adolygu darpariaeth Cymraeg ail iaith yng Nghyfnodau Allweddol 3 a 4. Roedd adroddiad y Grŵp, Un iaith i bawb – Adolygiad o Gymraeg ail iaith yng Nghyfnodau Allweddol 3 a 4 (2013), yn tynnu sylw at nifer o faterion y teimlai'r Grŵp a oedd angen sylw i wella safonau o ran Cymraeg ail iaith, gan gynnwys:

- Nid yw disgyblion yn parhau i ddatblygu eu medrau Cymraeg yn ddigon da wrth drosglwyddo i Gyfnod Allweddol 2 a Chyfnod Allweddol 3;
- Ni chaiff digon o amser ei neilltuo i addysgu'r pwnc, ac mewn rhai ysgolion, mae'r amser cyn lleied ag awr bob pythefnos;
- Mae diffyg hyder a gallu i addysgu Cymraeg ail iaith yn amlwg ymhlith llawer o athrawon mewn ysgolion cynradd;
- Mae gormod o'r disgyblion sy'n dilyn y cwrs byr yn cael eu cofrestru ar gyfer yr arholiad sylfaenol er bod ganddynt y gallu i gael graddau A*-B, graddau nad oes modd eu cael yn yr arholiad sylfaen;
- Yn y rhan fwyaf o ysgolion, nid oes digon o gyfleoedd i ddisgyblion glywed nac ymarfer yr iaith y tu hwnt i wersi Cymraeg ffurfiol;
- Mewn gormod o ysgolion uwchradd, caiff y pwnc ei addysgu gan athrawon anarbenigol nad oes ganddynt ddealltwriaeth drylwyr o fethodoleg addysgu ail iaith.

25. Roedd ymateb Llywodraeth Cymru i adroddiad y Grŵp Adolygu yn datgan y byddai'n gofyn i'r Athro Donaldson ystyried yr argymhellion hynny sy'n ymwneud â'r cwricwlwm fel rhan o'i adolygiad annibynnol o'r trefniadau cwricwlwm ac asesu.

26. Rhoddodd y Gweinidog ar y pryd wedyn ddiweddariad pellach ar y cynnydd a wnaed tuag at weithredu'r argymhellion hyn ym mis Hydref 2015, ar ôl cyhoeddi Adolygiad Annibynnol yr Athro Donaldson o'r Cwricwlwm a'r Trefniadau Asesu yng Nghymru - Dyfodol Llwyddiannus.

27. Dywedodd y Gweinidog fod Dyfodol Llwyddiannus yn gwneud 10 o argymhellion yn ymwneud â'r Gymraeg yn y cwricwlwm, a bod y rhain yn ymateb yn uniongyrchol i'r argymhellion allweddol a wnaed gan y Grŵp Adolygu Cymraeg Ail iaith. Derbyniodd y Gweinidog yr holl argymhellion hyn, gan gynnwys y bydd y Gymraeg yn parhau'n orfodol mewn ysgolion hyd at 16 mlwydd oed.

28. Yn ôl y Gweinidog ar y pryd, dylai'r cwricwlwm newydd ganolbwyntio o'r newydd ar ddysgu Cymraeg fel ffordd o gyfathrebu yn bennaf, yn enwedig cyfathrebu a deall ar lafar. Ymhellach, mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu gwella'r gwerth a roddir ar y Gymraeg drwy gryfhau'r ffocws ar ei gwerth masnachol ar gyfer y farchnad swyddi, ar y manteision gwybyddol ymddangosol mewn cysylltiad â dwyieithrwydd, a'i phwysigrwydd ar gyfer galluogi plant a phobl ifanc i gael dealltwriaeth dda o fywyd diwylliannol Cymru yn y gorffennol ac yn y presennol.

29. Amcan cyntaf Llywodraeth Cymru yn y strategaeth ddrafft yw creu gweithlu sydd â'r sgiliau addas i addysgu a darparu gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg.

30. Mae cyfran sylweddol o'r dystiolaeth a gafwyd yn canolbwyntio ar agweddau bras y strategaeth ei hun, gyda llawer yn mynegi pryderon ynghylch pwyslais y strategaeth, yr eglurder a'r manylion a ddarperir, a'r diffyg targedau a cherrig milltir a fyddai'n galluogi Llywodraeth Cymru i fesur llwyddiant y strategaeth.

Ein barn ni

O'r cychwyn, rydym eisiau datgan yn glir ein bod yn cefnogi uchelgais gyffredinol y strategaeth ddrafft o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru erbyn y flwyddyn 2050. Fodd bynnag, er gwaethaf yr awydd i'r strategaeth lwyddo, ni fydd modd sicrhau'r lefel angenrheidiol o newid dim ond drwy ddymuno hynny. Bydd yn gofyn am waith caled, adnoddau ychwanegol sylweddol a meddwl clir os am gyrraedd nod y strategaeth.

Mae ein hargymhellion yn ymwneud yn bennaf â'r agweddau ymarferol sy'n gysylltiedig â sut y gellir gwireddu'r uchelgais.

02. Targedau a Cherrig Milltir

31. Roedd nifer o'r rhai a gyfrannodd at yr ymchwiliad yn teimlo bod y strategaeth ddrafft yn brin o dargedau a cherrig milltir a fyddai'n galluogi i gynydd y strategaeth gael ei asesu. Awgrymodd Cymdeithas yr Iaith amrywiaeth o dargedau a cherrig milltir penodol, sy'n cael eu nodi yn ei phapur tystiolaeth cyhoeddedig a gyflwynwyd i'r Pwyllgor. Awgrymodd y Coleg Cymraeg Cenedlaethol y dylid gosod targedau blynyddol ar gyfer nifer y graddedigion prifysgol sy'n ymgymryd â chyfran o'u hastudiaethau drwy gyfrwng y Gymraeg.

32. Pwysleisiodd cyfranwyr eraill yr angen am gerrig milltir a thargedau mesuradwy, yn enwedig yn cwmpasu cyfnodau 5 mlynedd ers ei fabwysiadu ac roeddent yn teimlo bod y strategaeth ddrafft yn brin o dargedau a cherrig milltir clir a manwl a fyddai'n caniatáu i gynydd y strategaeth gael ei asesu.

33. Ysgrifennodd Cymdeithas yr Iaith, er enghraifft, fod angen y canlynol:

i) Is-dargedau bob degawd, neu'n ddelfrydol bob pum mlynedd, ar y ffordd i'r miliwn o siaradwyr;

ii) anelu at darged uchelgeisiol erbyn 2041 sy'n rhoi hyblygrwydd i gynyddu'r targed ar gyfer 2051 ac, yn ogystal, rhoi mwy o sicrwydd bod twf yn nifer a chanran siaradwyr y Gymraeg yn ddigon i gyrraedd y miliwn erbyn 2050.

34. Ymddengys fod y Coleg Cymraeg Cenedlaethol yn cytuno â'r farn hon:

Mae'n bwysig gosod cerrig milltir a thargedau clir a phwrpasol ar hyd y cyfnod amser er mwyn gallu monitro cynnydd a chyflawniad...credwn bod angen cyhoeddi cynllun gweithredu llawn i gyd-fynd â'r strategaeth newydd hon, a chredwn fod angen gosod targedau a cherrig milltir penodol ar gyfer 5, 10 a 15 mlynedd cyntaf y strategaeth er mwyn mesur cynnydd y cynlluniau a gyflwynir.

35. Gan gyfeirio at y weledigaeth o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, dywedodd Prif Arolygydd Estyn:

Byddwn i'n dweud bod angen cynllun manwl. Dyna beth sydd ddim ar gael ar hyn o bryd. Ar lefel genedlaethol, byddai eisiau targedau clir o'r hyn a fwriedir ei gyflawni rhwng nawr a 2050.

36. Gofynnodd Huw O Jones gwestiynau i'r Gweinidog yn ei ymateb i'r ymgynghoriad:

Pam bydd y cynnydd yn arafach ar gychwyn y cyfnod? Alun, a fedri di gyhoeddi graff, neu tabl, yn dangos faint o siaradwyr Cymraeg newydd y bydd angen eu creu pob blwyddyn, rhwng nawr a 2050, er mwyn cyrraedd targed o 1 miliwn o siaradwyr Cymraeg rhugl?

37. Ymddangosodd Gweinidog y Gymraeg a Dysgu Gydol Oes gerbron y Pwyllgor ar 14 Medi 2016, cyn cyhoeddi'r strategaeth ddrafft. Yn ystod y sesiwn graffu, dywedodd y Gweinidog y canlynol:

Mae'n rhaid bod yna dargedu'n cael eu gosod yn ystod y cyfnod, a thargedu ar gyfer yr impact yr ydym ni'n ei gael, a hefyd beth yr ydym ni'n mynd i'w wneud yn ystod y blynyddoedd nesaf ac yn ystod, dyweder, y pum mlynedd nesaf, y 10 mlynedd nesaf...So, mi fyddwch chi'n gweld targedau ac amserlen pan fyddwch yn gweld y strategaeth newydd yn y flwyddyn nesaf.²

38. Yn ystod y sesiwn graffu ar waith y Gweinidog ar 18 Ionawr 2017, ailbwysleisiodd y ffaith y bydd fframwaith o dargedau yn cael ei gyhoeddi yr un pryd â'r strategaeth.³ Fodd bynnag, gan nad oedd targedau a cherrig milltir wedi'u cynnwys yn y strategaeth ddrafft, nid oedd cyfle i randdeiliaid wneud sylwadau arnynt yn ystod y broses ymgynghori nac i'r Pwyllgor graffu ar y Gweinidog ynghylch ymarferoldeb y targedau.

Ein barn ni

Er mai prin fydd y rhai a fydd yn gwrthwynebu nod cyffredinol y strategaeth, mae'n rhaid cael rhyw fath o asesiad o ba mor ymarferol yw'r nod hwnnw, yn enwedig os yw'n annhebygol o gael ei gyflawni heb fuddsoddiad sylweddol a newid diwylliant.

Gallwn ddeall na all targedau a cherrig milltir terfynol gael eu gosod nes bod y strategaeth ei hun ar ei ffurf derfynol. Fodd bynnag, byddai wedi bod yn ddefnyddiol pe bai Llywodraeth Cymru wedi darparu rhywfaint o asesiad cychwynnol, er enghraifft, o nifer y lleoedd ysgol a'r athrawon ychwanegol y gallai fod eu hangen. Mae diffyg unrhyw amlinelliad ystyrlon o dargedau a cherrig milltir posibl yn y drafft ymgynghorol wedi ei gwneud yn anodd i ymgynghoreion, a'r Pwyllgor, wneud asesiad hyddysg o ba mor realistig yw nod cyffredinol y strategaeth.

Yn ogystal â cherrig milltir a thargedau, byddai'n ddefnyddiol pe gallai Llywodraeth Cymru ddarparu gwybodaeth am p'un a fwriedir cael ymyriadau a phwyslais gwahanol yn ystod cyfnodau gwahanol y strategaeth. Er enghraifft, bydd mwy o ffocws ar addysg feithrin a blynyddoedd cynnar i ddechrau neu ar uwchsgilio athrawon Cymraeg mewn ysgolion "cyfrwng Saesneg"?

Pan osodir targedau, dylent fod yn canolbwyntio ar ganlyniadau. Dylai Llywodraeth Cymru hefyd gyhoeddi ei thybiaethau, ynghylch y cynnydd dros amser y mae'n disgwyl yn nifer y siaradwyr Cymraeg newydd o ganlyniad i'w hymyriadau arfaethedig, er mwyn i randdeiliaid ymgysylltu â hynny.

Mae hyn yn awgrymu y bydd angen cyfnod pellach o ymgynghori ar ôl cyhoeddi'r strategaeth 'derfynol' fel y gellir rhoi ystyriaeth briodol i'r thybiaethau sy'n sail i'r strategaeth a pha mor realistig a mesuradwy yw'r targedau a'r cerrig milltir arfaethedig.

Argymhelliad 1. Rydym yn argymhell y dylai'r Llywodraeth gyhoeddi ei thybiaethau sylfaenol am y cynnydd mewn siaradwyr Cymraeg y mae'n disgwyl o'i hymyriadau arfaethedig a'i bod yn ymgynghori ymhellach ar dargedau a cherrig milltir manwl sy'n canolbwyntio ar ganlyniadau cyn eu mabwysiadu ar gyfer y strategaeth newydd.

² Trawsgrifiad y Pwyllgor: 14 Medi 2016 paragraff 182

³ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 18 Ionawr 2017 paragraffau 142 a 143

03. Pwyslais y Strategaeth

39. At ei gilydd, roedd y rhai a gyfrannodd at yr ymchwiliad o'r farn bod y pwyslais a roddir ar addysg er mwyn galluogi'r Llywodraeth i gyrraedd y targed o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 yn rhesymol. Wedi'r cyfan, os yw Llywodraeth Cymru i gyrraedd ei tharged o filiwn o siaradwyr Cymraeg, yna mae'n rhesymol credu mai drwy'r llwybr hwn yw y bydd cyfran sylweddol o'r siaradwyr Cymraeg newydd yn cael eu creu.

40. Fodd bynnag, mynegodd nifer o gyfranwyr farn na ddylai'r pwyslais ar addysg fod ar draul meysydd eraill o ddatblygiad yr iaith Gymraeg. Nododd Prifysgol Aberystwyth, er enghraifft:

Mae addysg yn faes a gysylltir yn bennaf â chaffael iaith a meysydd megis y gymuned, bywyd cymdeithasol a'r gweithle yn rhai a gysylltir yn bennaf â defnydd iaith. Oherwydd lefel y sylw i addysg mae lle i gasglu nad yw'r math o ymyrraethau a drafodir yn y drafft ymgynghorol o'r strategaeth yn llwyddo i daro'r cydbwysedd priodol rhwng cynyddu niferoedd siaradwyr ag ehangu defnydd o'r iaith.

41. Pwysleisiodd Cymdeithas yr Iaith hefyd yr angen i sicrhau nad yw cynllunio'r gweithlu a chaffael iaith yn digwydd ar draul ffactorau pwysig eraill gan ddweud:

Mae'n bwysig nad yw'r gwleidyddion yn anghofio am eu hymrwymiad i'r ddau nod arall o ran defnydd y Gymraeg ac atal yr allfudiad.

42. Er bod y strategaeth yn pwysleisio llawer ar greu miliwn o siaradwyr Cymraeg, roedd rhai yn holi a ddylai fod mwy o bwyslais ar **greu galw** am addysg cyfrwng Cymraeg. Gwnaeth Cymdeithas yr Iaith Gymraeg a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLILC) y pwyntiau a ganlyn:

Cymdeithas yr Iaith Gymraeg

O ran targedau ehangach er mwyn normaleiddio'r Gymraeg yn yr holl gyfundrefn addysg, dylid ystyried targedau a fyddai nid yn unig 'ymateb i'r galw', ond hefyd arwain a chreu'r galw.

CLILC

Yn ogystal ag ateb y galw am addysg Gymraeg ac athrawon Cymraeg yn yr ysgolion Saesneg, mae angen creu galw fel y bydd miliwn o Gymry Cymraeg erbyn 2050.

43. Cyfeiriwyd sawl gwaith at sicrhau nad y sector addysg yn unig y canolbwyntir arno o ran cynllunio'r gweithlu. Dywedodd Swyddle, arbenigwr recriwtio Cymraeg preifat, yn ei ymateb:

Mae pwyslais ar ddarpariaeth gweithlu addysgu yn y strategaeth ond mae angen hefyd i greu galw yn y gweithlu ehangach, gan gymell y defnydd o'r Gymraeg y tu hwnt i'r ystafell ddosbarth. Dylai unrhyw strategaeth Iaith fod ar sail diwylliannol/cymdeithasol (cyfleoedd tu allan i'r ystafell ddosbarth) ond hefyd ar sail economaidd (gwaith, gyda chymhelliad, hyrwyddwyr busnes a modelau rôl).

44. Nododd Mudiad Meithrin hefyd fod angen cynllunio ar draws sectorau, nid yn unig ym maes addysg:

Nodwn yr angen i gynyddu nifer y bobl sy'n gallu gweithio drwy'r Gymraeg mewn nifer o feysydd a gwasanaethau arbenigol. Cynigiwn yr angen i flaenoriaethu hyn, er mwyn medru darparu gwasanaeth cyfrwng Cymraeg rhagweithiol ar draws y sector cyhoeddus ehangach ac mewn busnesau eraill.

45. Mynegodd rhai cyfranwyr bryderon hefyd fod y strategaeth yn canolbwyntio'n bennaf ar waith Llywodraeth Cymru o ran cynllunio ieithyddol, ac yn methu â nodi cyfraniadau rhanddeiliaid a sefydliadau pwysig eraill o ran sicrhau bod amcanion y strategaeth yn cael eu cyflawni:

Prifysgol Aberystwyth

Mae peth amwysedd i'w weld yn y ddogfen ymgynghorol o ran union natur y strategaeth arfaethedig [...] mae dadansoddiad manwl o gynnwys gweddill y ddogfen yn dangos mai gweithgaredd gan Lywodraeth Cymru sy'n cael ei drafod a'i bwysleisio yn fwy na dim arall. Prin, er enghraifft, yw'r cyfeiriadau at actorion pwysig eraill megis llywodraeth leol, cyrff trydydd sector a chyrrff cymdeithas sifil.

CLILC

Mae'n hanfodol nodi sefydliadau sy'n gallu helpu'r strategaeth i lwyddo a gofalu y bydd deilliannau ac atebolrwydd eglur. Dylai ffrydiau ariannu gyd-fynd â'i gilydd a bod yn gynaliadwy dros y tymor canolig a hir.

46. Fodd bynnag rhoddodd rhai cyfranwyr air o rybudd ynglŷn â nod Llywodraeth Cymru:

Cyngor Tref Aberdaugleddau

Whilst it is a laudable aim to promote the Welsh language for those who are interested and who live in those parts of the country where it is widely spoken it is unrealistic to aim for almost a quarter of the total population of Wales and to promote it at a time when many main services are being savagely cut...to promote further Welsh medium education and Welsh medium schools with enhanced facilities whilst forcing the closure and/or amalgamation of English medium schools reeks of bias and favouritism.

CLILC

Bydd angen neilltuo digon o adnoddau ar gyfer y strategaeth, hefyd. Fe fydd yn hanfodol i'r strategaeth adnabod a chydabod yr amrywio ledled y wlad ynglŷn â nifer y siaradwyr a gallu pob ardal i gynyddu nifer neu ganran y Cymry Cymraeg yn ei phoblogaeth.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam

The Council is realistic in that this is a hugely ambitious aim and is concerned that without proper, sustained and thorough planning at a national level that it may not be achieved.

Ein Barn Ni - Rôl Addysg Gymraeg

Mae'r strategaeth ddrafft yn gosod yr her ganolog o gyrraedd y nod o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 yn deg ar ysgwyddau'r sector addysg cyfrwng Cymraeg. Ar y cyfan, roedd y rhai a gyfrannodd at ein hymchwiliad yn cytuno bod hwn yn ddull rhesymol. Rydym yn rhannu'r farn y bydd angen i unrhyw strategaeth lwyddiannus bwysu'n drwm ar y system addysg Gymraeg i gynhyrchu nifer sylweddol o'r siaradwyr Cymraeg newydd y bydd eu hangen er mwyn cyrraedd y targed. Fel cam cyntaf yn hyn, mae'n hanfodol bod lefel bresennol y galw am addysg cyfrwng Cymraeg yn cael ei hateb.

Mynegodd rhai bryder fodd bynnag. Fel y nododd Prifysgol Aberystwyth, mae angen taro cydbwysedd priodol rhwng cynyddu nifer y siaradwyr a chynyddu defnydd o'r iaith. Yn ein barn ni, er bod addysg cyfrwng Cymraeg wedi dangos ei bod yn llwyddiannus iawn o ran cynhyrchu siaradwyr Cymraeg newydd, mae perygl y gall gorddibyniaeth ar y system addysg beri i'r iaith gael ei chyfyngu i fod yn iaith addysg, a allai fod yn wrthgynhyrchiol. Nid ydym yn argyhoeddedig bod dogfen ymgynghori Llywodraeth Cymru wedi taro'r cydbwysedd hwn.

Nid ydym yn argyhoeddedig ychwaith mai ysgogi galw pellach am addysg cyfrwng Cymraeg yw'r unig ymyrraeth a all lwyddo neu sydd ei angen. Mae angen pwysu a mesur y pwsylais ar y sector hwn o ran y cydbwysedd ynghyd ag ymyriadau eraill. Mae'r rhain yn cynnwys buddsoddi yn y Cylchoedd Meithrin ac ymestyn y gweithlu i addysg Cymraeg i safon uchel mewn ysgolion cyfrwng Saesneg. Mae'n bwysig bod Llywodraeth Cymru yn sefydlu pa ymyriadau sy'n gwneud y cyfraniad gorau i gyflawni nodau'r strategaeth a blaenoriaethu adnoddau yn unol â hynny.

Yn fwy na hynny, os oes uchelgais wirioneddol i sicrhau bod miliwn o bobl nid yn unig yn siarad Cymraeg, ond yn ei defnyddio yn eu cymunedau, yna mae angen i ni sicrhau bod amrywiaeth o bolisiau, yn ychwanegol at y maes addysg, sy'n cefnogi pobl i ddefnyddio'r iaith yn gymunedol ac yn gymdeithasol. Ni all hyn ddibynnu ar ymyrraeth y Llywodraeth yn unig. Mae angen i'r holl randdeiliaid, gan gynnwys llywodraeth leol a sefydliadau'r sector cyhoeddus, y trydydd sector a busnesau preifat fod yn gefnogol ac ymrwmo i'r nodau strategaeth a chyflwyno'r ymrwymïadau mwyaf uchelgeisiol y maent yn teimlo y gallant wneud, tuag at eu cyflawni - fel eu bod nhw'n atebol hefyd.

Dylai fod, felly, ochr yn ochr â'r pwyslais ar addysg Gymraeg, bwyslais clir iawn yn y strategaeth derfynol ar bolisiau cymunedol, bywyd gymdeithasol a'r gweithlu sy'n helpu i annog defnydd byw a bywiog o'r iaith ym mhob agwedd ar fywyd modern yng Nghymru.

Argymhelliad 2. Rydym yn argymhell y dylai'r strategaeth derfynol roi sylw dyledus i bwysigrwydd meithrin defnydd iaith yn y cymunedau, mewn bywyd gymdeithasol ac mewn gweithleoedd. Dylid gwneud hyn ochr yn ochr â chaffael iaith drwy addysg cyfrwng Cymraeg, addysg blynyddoedd cynnar a gwella ansawdd addysg Cymraeg mewn ysgolion cyfrwng Saesneg a chanlyniadau Cymraeg i ddisgyblion.

Ein Barn Ni - Hyrwyddo'r Gymraeg

Rydym yn trafod cyllido yn fwy manwl yn ddiweddarach. Fodd bynnag, beth bynnag yw'r cydbwysedd terfynol rhwng caffael iaith a defnydd iaith, mae'n werth nodi bod yr adnoddau ychwanegol y bydd eu hangen ar gyfer addysg cyfrwng Cymraeg yn debygol o fod yn sylweddol os ydym am gyrraedd y targed.

Ar wahân i'r adnoddau ychwanegol y bydd eu hangen, her arall y bydd angen ei goresgyn yw gwrthwynebiad posibl gan gymunedau i ehangu o'r fath mewn addysg cyfrwng Cymraeg. Mae'n anodd gweld sut y gellir cyflawni newid diwylliannol mor sylweddol heb gymorth gweithredol rhieni a chymunedau a dadl gyhoeddus ehangach am flaenoriaethau gwariant cyhoeddus cymharol.

Mae angen, felly, ymestyn allan at y rhai nad ydynt yn ymgysylltu â'r iaith neu amcanion y strategaeth ar hyn o bryd. Bydd yn bwysig darbwyllo cymunedau - yn enwedig rhieni newydd - a phobl ifanc o fanteision addysg ddwyieithog. Bydd gan yr Asiantaeth newydd arfaethedig ar gyfer Hyrwyddo'r Gymraeg ran amlwg i'w chwarae yn y maes hwn, a bydd yn bwysig bod ganddi ffocws clir ar helpu i gyflawni'r strategaeth ar ôl ei sefydlu.

Argymhelliad 3. Rydym yn argymhell bod yr Asiantaeth newydd arfaethedig ar gyfer Hyrwyddo'r Gymraeg yn canolbwyntio'n glir o'r dechrau ar helpu i gyrraedd y nod strategol cyffredinol o filiwn o siaradwyr Cymraeg yn enwedig drwy helpu rhieni i ddeall manteision addysg ddwyieithog a dysgu Cymraeg mewn ysgolion y tu allan i'r sector cyfrwng Cymraeg.

04. Cynllunio'r Gweithlu

47. O ran yr ymchwiliad hwn, gellid rhannu cynllunio'r gweithlu yn dair ffrwd, hynny yw:
- cynllunio'r gweithlu o ran athrawon ac ymarferwyr sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg;
 - cynllunio'r gweithlu o ran adnabod sectorau penodol ar gyfer sgiliau Cymraeg;
 - cynllunio'r gweithlu ar lefel genedlaethol - gofyn am archwiliadau sgiliau iaith ar draws yr holl sectorau yng Nghymru.

Athrawon ac ymarferwyr

48. Gan fod yr ymchwiliad yn pwysleisio'n benodol ar y gweithlu addysg, nid yw'n syndod bod y sawl a gyfrannodd at yr ymchwiliad yn canolbwyntio ar gynllunio'r gweithlu ar draws y sector addysg:

Cymwysterau Cymru

Cam pwysig o'r cychwyn fydd i Lywodraeth Cymru gael dealltwriaeth lawn o'r capasiti a'r gallu sydd eisoes yn bodoli mewn perthynas â sgiliau Cymraeg mewn ysgolion.

Cyngor Sir y Fflint

The Welsh Government need to have a robust action plan to support the development of the future Welsh medium teaching workforce. Continuing in the same way will not produce the changes needed. There will need to be a radical re-think about how this can be achieved.

Undeb Cenedlaethol Athrawon Cymru - UCAC

Gellir dadlau bod y broblem o gynllunio'r gweithlu addysg yn broblem systemig hir dymor. Mae gormod yn cael ei adael i hap a damwain ar hyn o bryd...Mae'n bwysig defnyddio dull effeithiol, hwylus o gasglu data angenrheidiol ac i wneud hyn cyn gynted â phosib.

Cynllunio'r gweithlu - sectorau eraill

49. Fodd bynnag, dadleuodd rhai cyfranwyr y dylai Llywodraeth Cymru edrych ar dargedu sectorau penodol lle bydd angen sgiliau Cymraeg yn y dyfodol.

Coleg Cymraeg Cenedlaethol

Credwn bod angen dwysáu a chyflymu'r broses o adnabod anghenion gweithlu'r dyfodol mewn gwahanol feysydd, gan ystyried pa lefel ac ystod o sgiliau Cymraeg a dwyieithog y bydd eu hangen mewn meysydd penodol ymhen degawd a mwy.

Popeth Cymraeg

Mae'n amlwg mai'r system addysg i blant yw'r llwybr pwysicaf o ran creu

siaradwyr Cymraeg...gall maes Cymraeg i Oedolion, fodd bynnag, wneud gwaith eithriadol o bwysig o safbwynt targedu sectorau penodol.

- 50.** Awgrymwyd hefyd gan rai y dylai cynllunio ieithyddol gael ei wneud ar lefel genedlaethol, ar draws pob sector, ac wrth wneud hynny, ymgysylltu â chyflogwyr ar draws Cymru ynglŷn â datblygu sgiliau Cymraeg yn y gweithlu.

Colegau Cymru

Engage with employers - across all sectors to talk about their Welsh language skills needs.

Coleg Cymraeg Cenedlaethol

Mae angen datblygu gweithlu â sgiliau dwyieithog cadarn ym mhob maes o wasanaeth, a dylid ceisio gosod targedau penodol o ran nifer y gweithwyr a all weithio'n ddwyieithog ar draws y sectorau.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam

The Council is prepared and willing to work towards increasing the number of bilingual children and young people but would welcome a commitment from the Welsh Government that its efforts will be rewarded and that the planning for future bilingual jobs is done on a national level across the whole range of sectors.

- 51.** Roedd rhai cyfranwyr o'r farn bod mwy o angen am weithio gyda'r sector preifat, ymgysylltu â busnesau a darparu cefnogaeth i gynnal a datblygu eu sgiliau Cymraeg/dwyieithog.

Swyddle

Mae gan yr Iaith Gymraeg gyfle lawer yn well i esblygu a goroesi mewn byd sy'n globaleiddio drwy ddod yn Iaith busnes a masnach. Mae gwaith Grŵp Gorchwyl a Gorffen ar y Gymraeg a Datblygu Economaidd (2014) wedi rhoi rywfaint o sail ar gyfer cynllun strategol. Fe soniodd ymateb Llywodraeth Cymru am iaith fel "mantais ychwanegol a fydd yn eu helpu i achub y blaen ar eu cystadleuwyr" ond byddai o fudd i strategaethau marchnata hefyd bwysleisio gwerth ychwanegol yr Iaith.

Colegau Cymru

Must engage a new audience strategically – work with private sector (provider of services), retail, tourism and hospitality, business representative bodies – FSB, CBI, IOD [Ffederasiwn Busensau Bach, Cydffederasiwn Diwydiant Prydain, Sefydliad y Cyfarwyddwyr] - what skills are they looking for, and respond to these needs.

- 52.** Yn ei dystiolaeth i'r Pwyllgor, roedd y Gweinidog o'r farn bod angen annog a galluogi busnesau i ddatblygu ac ehangu eu gallu yn yr iaith Gymraeg, y dull 'moronen' yn hytrach na'r ffon.

My inclination is always that we should cajole, sometimes persuade, encourage, enable—'enable' is the most powerful, of course; 'enable' is always the most powerful—help people. You know, the role of Government could well be, for example, to help a small business owner to produce bilingual signs, signage and the rest of it; it could be to provide a larger business with support in delivering what would be a bilingual proposition to potential customers.⁴

53. Disgrifiodd y Gweinidog ei obeithion hefyd am ddatblygu'r Gymraeg o fewn y sector preifat.

I hope that, as we normalise, if you like, the use of the Welsh language in other parts of the society and the community, business itself will feel able to be a part of that. It is not my intention to simply use compulsion at every opportunity...As a Welsh speaker, I know that the bilingual policies that work easiest for me are bilingual policies that are delivered by people who care and are doing it because they think it's the right [thing] to do, because it's part of their business model, it's part of who they are, rather than somebody who's just compelled to put up a bilingual sign.⁵

54. Dim ond dau bapur tystiolaeth ysgrifenedig a gyflwynwyd i'r ymchwiliad gan fusnesau yn y sector preifat.

Ein barn ni - Athrawon ac Ymarferwyr

Yn gynharach amlinellwyd ein barn bod angen rhoi pwyslais priodol yn y strategaeth i feithrin y defnydd o'r iaith mewn meysydd heblaw addysg cyfrwng Cymraeg. Ond, nid oes fawr o amheuaeth, os am sicrhau bod y strategaeth yn cyrraedd ei nod cyffredinol, y bydd angen ehangu'n sylweddol y rhai sy'n cael addysg ddwyieithog a'r gweithlu addysg sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg. Rydym yn gwneud argymhellion penodol pellach yn y maes hwn yn nes ymlaen yn yr adroddiad.

Fodd bynnag, nid ydym yn argyhoeddedig bod gan Lywodraeth Cymru wybodaeth ddigon cadarn am faint y dasg a sut y gellid mynd i'r afael â hi. Mae'n annhebygol y bydd y math o ehangu sydd ei angen o ran y ddarpariaeth yn cael ei gyflawni heb gael syniad clir o:

- Nifer yr athrawon ychwanegol ac ymarferwyr eraill y bydd eu hangen yn y dyfodol i addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg;
- Faint ohonynt a fydd eisoes yn rhan o'r gweithlu a faint o recriwtiaid newydd y bydd eu hangen;
- Y gofynion hyfforddi, gan gynnwys amseroedd cyflwyno;
- A yw'r ysgogiadau polisi i annog y math hwn o ehangu ar waith ar hyn o bryd.

Yn ddi-os, bydd angen mynd i'r afael ag amrywiaeth o gwestiynau eraill, nid lleiaf yr adnoddau ariannol sydd eu hangen. Fodd bynnag, y cam cyntaf yw i Lywodraeth Cymru nodi'n glir yr hyn y mae'n credu yw'r gofynion ychwanegol a sut y mae'n bwriadu diwallu'r anghenion hyn**.

⁴ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 18 Ionawr 2017 paragraff 314

⁵ Ibid – paragraff 308

Argymhelliad 4. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn nodi fel blaenoriaeth, a hynny ar fyrder:

- Ei hasesiad o faint o athrawon ychwanegol sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg fydd eu hangen er mwyn cyrraedd nod cyffredinol y strategaeth;
- Pryd y bydd angen yr athrawon hynny;
- Sut y bydd yn nodi, recriwtio a hyfforddi'r athrawon hynny ar gyfer yr adeg y bydd eu hangen.

Ein Barn Ni - Sectorau eraill

Fel yr ydym wedi dweud eisoes, er mai'r system addysg yw elfen bwysicaf y strategaeth o bosibl, nid oes fawr o ddiben cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg os nad ydynt yn defnyddio'r iaith. Mae iaith gymunedol fywiog yn gofyn am gyfleoedd i'w defnyddio ym mhob agwedd ar fywyd Cymru, yn enwedig mewn gweithleoedd.

Yn y sector cyhoeddus, mae'r gofynion statudol ym Mesur y Gymraeg 2011 yn debygol o olygu y bydd angen i gyflogwyr gael mwy siaradwr Cymraeg er mwyn cyrraedd y safonau gwasanaeth sy'n ofynnol o dan y Mesur.

Fodd bynnag, mae rhai rhannau o'r sector cyhoeddus megis y gweithlu gofal cymdeithasol lle y gall fod angen dull mwy rhagweithiol.

Os am sicrhau nad yw'r Gymraeg yn cael ei gweld fel dim ond iaith addysg a'r sector cyhoeddus, yna mae angen helpu busnesau yng Nghymru i ddefnyddio'r iaith. Soniodd y Gweinidog am alluogi a helpu busnesau i ddatblygu ac ehangu eu gallu yn yr iaith Gymraeg; dull y foronen yn hytrach na'r ffon. Rydym yn cytuno â'r farn hon. Er y bydd angen gorfodi safonau penodol ar rai busnesau mwy o faint o bosibl, rydym yn credu y dylid annog busnesau a'u helpu i ddefnyddio ac ehangu eu defnydd o'r Gymraeg. Dylai rhan allweddol o'r strategaeth, felly, ganolbwyntio ar yr help a'r cymorth ymarferol y gellir eu darparu'n ganolog i helpu busnesau i gynyddu eu defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle.

Argymhelliad 5. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried pa help a chefnogaeth ychwanegol y mae angen iddi eu darparu i gyflogwyr yn y sector preifat a busnesau er mwyn eu galluogi i ddatblygu ac ehangu eu darpariaeth Gymraeg fel rhan o'r broses o gyrraedd nod cyffredinol y strategaeth.

05. Adnoddau ariannol

55. Roedd adnoddau ariannol yn thema drwy gydol y sesiynau tystiolaeth lafar ac yn y papurau tystiolaeth ysgrifenedig a gyflwynwyd. Ar lefel gyffredinol, roedd y cyfranwyr yn credu, er mwyn cyrraedd y targed o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, y byddai angen i Lywodraeth Cymru ddarparu'r adnoddau ariannol ychwanegol sydd eu hangen. Nododd y cyfranwyr yr angen am adnoddau ychwanegol i gynyddu capasiti o fewn y sector addysg Gymraeg, ond hefyd adnoddau ar gyfer cynllunio ieithyddol yn y cyd-destun ehangach.

Un Llais Cymru

One Voice Wales recognises that this ambition will be extremely difficult to realise without a significant injection of resources.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam

In order for the Welsh Government to achieve its aim, the Council considers that this will not be possible without proper investment over the lifetime of the project...additional money is already being put aside in order to implement the Welsh Language Standards and Welsh medium Education.

Cymwysterau Cymru

Er mwyn gwireddu'r targed uchelgeisiol o un filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, bydd yn rhaid i'r strategaeth iaith Gymraeg fod wedi'i chynllunio'n ofalus a bydd rhaid sicrhau bod adnoddau digonol ar gael ar ei chyfer.

Cymdeithas yr Iaith

Er mwyn i'r strategaeth lwyddo, mae'n rhaid cael buddsoddi digonol...fel cyfanswm, credwn fod angen, dros amser, dros £100 miliwn y flwyddyn er mwyn rhoi cynlluniau digonol ar waith yn iawn.

56. Galwodd Cyngor Sir y Fflint am adnoddau ariannol ychwanegol neu benodol mewn ardaloedd lle mae canran y siaradwyr Cymraeg yn isel:

Welsh Government should consider providing additional financial support to Local Authorities, particularly in those areas where there are low numbers/percentages of Welsh speakers to ensure their successful implementation.

57. Fodd bynnag, awgrymodd Prifysgol De Cymru yn ei thystiolaeth ysgrifenedig, er mwyn gwneud cynnydd sylweddol bod angen:

Buddsoddi'n sylweddol mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg ar draws Cymru, yn enwedig mewn ardaloedd lle mae galw a'r potensial i gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg yn sylweddol.

58. Mewn ymateb i gwestiwn yn ystod cyfarfod o'r Pwyllgor ar yr adnodd ariannol sydd ar gael i gyflawni'r strategaeth, dywedodd y Gweinidog ei fod yn fodlon ar yr arian sydd ar gael:

Rwy'n fodlon ar y sefyllfa bresennol, ac yr ydym yn cael trafodaethau wythnosol a misol gyda Gweinidogion eraill i drafod y sefyllfa ariannol a chyllidebau yn y dyfodol...rwy'n hyderus bod gennym ni'r adnoddau sydd eu hangen arnom ni.⁶

Ein barn ni

Yn ei thystiolaeth mae Cymdeithas yr Iaith Cymraeg yn galw am dros £100 miliwn y flwyddyn i roi'r cynlluniau perthnasol ar waith. Mae angen i Lywodraeth Cymru asesu a fydd angen cyllid ychwanegol ar y raddfa hon ond mae'n anodd gweld sut y gellir cyrraedd nod y strategaeth heb arian newydd sylweddol neu aildrefnu blaenoriaethau gwario presennol neu'r ddau. Mae angen i Lywodraeth Cymru ystyried p'un a oes ganddi'r cydbwysedd cywir a ragwelodd rhwng hyrwyddo caffael iaith ac ariannu gwasanaethau Cymraeg yn y sector cyhoeddus

Nid ydym mewn sefyllfa i amcangyfrif faint yn union o arian ychwanegol y bydd ei angen ond nid yw'n annhebygol y bydd angen gwariant ychwanegol sylweddol iawn yn ystod oes y strategaeth. Yn ogystal, os yw'r strategaeth i lwyddo efallai y bydd angen defnyddio'r gyfran helaethaf o'r adnoddau ychwanegol ymlaen llaw er mwyn caniatáu amser i'r arian sicrhau canlyniadau.

Mae enghraifft gan Mudiad Meithrin yn dangos maint yr adnoddau y gall fod eu hangen. Mae'n amcangyfrif y bydd angen 650 o grwpiau meithrin ychwanegol i gefnogi'r strategaeth. Mae pob grŵp yn costio tua £17,000 i'w sefydlu a £40,000 arall y flwyddyn i'w redeg. Mae hynny oddeutu £11 miliwn o ran cyfanswm y costau sefydlu a chostau rhedeg blynyddol a fydd yn cyrraedd £26 miliwn. Mae'n bosibl iawn bod y ffigurau hyn wedi'u goramcangyfrif. Serch hynny, maent yn dangos maint posibl y gwariant y gall fod ei angen i gefnogi dim ond un agwedd ar y strategaeth.

Byddai ymateb y Gweinidog, ei fod yn hyderus bod ganddo'r adnoddau angenrheidiol, yn tawelu meddyliau pe bai wedi'i ategu gan asesiad clir o ba adnoddau y bydd eu hangen a phryd. Hyd yma, nid ydym wedi gweld asesiad o'r fath nac unrhyw ymrwymiad y bydd yr adnoddau i gyflawni'r strategaeth hon yn ychwanegol at y gwariant presennol ar Addysg, fel na fydd yn effeithio ar flaenoriaethau addysgol eraill.

Os yw hyder y Gweinidog yn seiliedig ar ffigurau mewnol Llywodraeth Cymru, yna nawr yw'r amser i gyhoeddi'r ffigurau hynny er mwyn cael trafodaeth briodol ar lefel y cyllid y bydd ei hangen a pha mor realistig yw hynny.

Argymhelliad 6. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi ar fyrder ei hasesiad o'r adnoddau ychwanegol y bydd eu hangen i gefnogi'r nod strategol o gyrraedd 1 filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn y flwyddyn 2050. Dylai hyn gynnwys proffil a ragwelir o'r gwariant dros ran gynnar y strategaeth ac asesiad o'r gost gymharol o beth fydd yr ymyriadau amrywiol angenrheidiol yn debygol o fod.

⁶ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 18 Ionawr 2017 paragraff 317

06. Darpariaeth blynyddoedd cynnar

59. Mae llawer o'r cyfranwyr o'r farn bod y sector gofal rhag-statudol yn sector allweddol o ran creu siaradwyr Cymraeg newydd a datblygu sgiliau a hyder wrth ddefnyddio'r iaith. Hwn yw'r sector sy'n gyfrifol am ddarparu gofal i blant o dan bump oed – oedran pan fydd plant yn caffael iaith yn gyflym ac yn naturiol. Mae gwaith ymchwil⁷ yn dangos bod cynifer ag 11 y cant o'r holl siaradwyr Cymraeg wedi dysgu'r iaith mewn meithrinfa, gyda 50 y cant o'r siaradwyr hynny'n rhugl. Mae'r ganran hon yn fwy na'r ganran sy'n rhugl ymhlith rhai sy'n dysgu'r iaith yn yr ysgol gynradd, yr ysgol uwchradd neu rywle arall heblaw am y cartref.

60. I lawer o gyfranwyr, mae'r sector hwn yn gofyn am dargedu adnoddau mewn modd priodol. Ymddengys fod yr iaith a'r sgiliau a ddysgir yn y cyfnod cynnar hwn yn hanfodol wrth i blant symud trwy'r system addysg ac i addysg bellach neu uwch, ac yn y pen draw i'r gweithle.

Estyn

Mae sicrhau addysg cyfrwng Cymraeg yn y blynyddoedd cynnar yn hanfodol bwysig...Derbynnir po gynharaf y daw plentyn i gyswllt â'r iaith, y mwyaf tebygol ydyw o ddod yn rhugl.

Mudiad Meithrin

Croesawn y gydnabyddiaeth sydd yn y strategaeth ddrafft fod y blynyddoedd cynnar yn gyfnod hanfodol yn nhaith plentyn tuag at ruglder yn y Gymraeg...cynigiwn yr angen i flaenoriaethu cynyddu nifer y plant sydd yn derbyn gofal ac addysg cyfrwng Cymraeg fel rhan o feysydd datblygu'r strategaeth hon.

Comisiynydd y Gymraeg

Os am greu mwy o siaradwyr Cymraeg rhugl sy'n medru hyfforddi a chymhwyso yn y dyfodol i weithio trwy gyfrwng y Gymraeg o fewn y sector addysg a sectorau cyflogaeth eraill, bydd rhaid yn gyntaf gynyddu'r ddarpariaeth gofal cyfrwng Cymraeg.

61. Yn strategaeth ddrafft Llywodraeth Cymru, nodir y byddai angen 331 o ddsbarthiadau cyfrwng Cymraeg ychwanegol i gefnogi gweledigaeth y strategaeth. Fodd bynnag, rhoddodd Mudiad Meithrin, sydd â 501 Cylch Meithrin yng Nghymru ar hyn o bryd, amcangyfrif o sawl Cylch newydd fyddai ei angen:

Mae Mudiad Meithrin yn amcangyfrif y byddai angen sefydlu dros 650 o gylchoedd meithrin newydd i sicrhau twf cyfatebol yn y ddarpariaeth cyn-ysgol cyfrwng Cymraeg ar draws Cymru.

62. Byddai hyn yn gofyn am adnoddau ychwanegol sylweddol o fewn y sector - fel yr amlygodd Mudiad Meithrin yn ei sesiwn dystiolaeth:

⁷ Defnydd y Gymraeg yng Nghymru, 2013-15. Llywodraeth Cymru a'r Comisiynydd Iaith (t.52)

Rŷm ni hefyd wedi gwneud gwaith costio—beth ydy cost sefydlu cylch meithrin newydd? Mae cost sefydlu cylch oddeutu £17,000; mae cost rhedeg cylch meithrin sydd ag un arweinydd a chwech cynorthwydd, sydd yn cynnig 12 a hanner awr yr wythnos, o gwmpas y £40,000 y flwyddyn.⁸

63. Fel y nodwyd yn gynharach, mae hyn yn awgrymu, i gael 650 o grwpiau ychwanegol, tua £11 miliwn o gostau cychwynnol a bydd y costau rhedeg blynyddol yn cyrraedd £26 miliwn.

64. Wrth ymateb i gwestiwn am asesiad Mudiad Meithrin y byddai angen 650 yn ychwanegol o gylchoedd meithrin newydd, ar ben y 500 sydd ar gael ar hyn o bryd i gyd-fynd â'r twf yn y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg cyn-ysgol, dywedodd y Gweinidog:

We do need to have in place sufficient provision to reach our targets. We don't have, at the moment—I completely accept that. I hope that the strategy we put in place will contain the targets that you've described.⁹

65. Cadarnhaodd y Gweinidog¹⁰ hefyd yn ystod sesiwn y Pwyllgor fod Llywodraeth Cymru yn bwriadu ehangu'r cynllun hyfforddi cenedlaethol ar gyfer ymarferwyr y blynyddoedd cynnar sydd am weithio mewn cylchoedd meithrin a dosbarthiadau meithrin cyfrwng Cymraeg mewn ysgolion ledled Cymru a buddsoddi yn y cynllun hwnnw. Caiff y cynllun ei weinyddu gan Mudiad Meithrin drwy is-gwmni, sef 'Cam wrth Gam'.

Ein barn ni

Yn yr adran flaenorol, defnyddiwyd yr enghreifftiau a ddyfynnir uchod er mwyn dangos maint posibl y costau a allai fod yn gysylltiedig ag ehangu darpariaeth y blynyddoedd cynnar o ansawdd da drwy gyfrwng y Gymraeg. Rhaid bod peth amheuaeth ynghylch a yw ehangu'r ddarpariaeth i'r lefel a awgrymwyd gan Mudiad Meithrin yn bosibl, yn sicr heb wariant ychwanegol sylweddol iawn. Nid oeddem yn glir ychwaith i ba raddau y bydd unrhyw estyniad mewn darpariaeth yn ychwanegol i ddarpariaeth Saesneg bresennol neu yn lle'r ddarpariaeth honno.

Fodd bynnag, roeddem yn argyhoeddedig y bydd yn bwysig buddsoddi mewn darpariaeth blynyddoedd cynnar ychwanegol er mwyn i'r strategaeth lwyddo. Dylai'r maes hwn, felly, fod yn flaenoriaeth wrth ystyried yr angen am adnoddau ychwanegol. Ochr yn ochr â hynny, o ystyried effaith gadarnhaol ar gefnogaeth gyffredinol a chadw iaith sy'n debygol, dylid ystyried hefyd rhoi hyfforddiant Cymraeg am ddim i rieni sy'n rhoi eu plant mewn darpariaeth cyn-ysgol cyfrwng Cymraeg.

Rydym yn deall bod diffyg data ar gael ar sgiliau Cymraeg ymarferwyr y blynyddoedd cynnar ar hyn o bryd. Ochr yn ochr â blaenoriaethu'r sector ar gyfer adnoddau ychwanegol, bydd hefyd yn bwysig gwella'r wybodaeth sydd ar gael am sgiliau ymarferwyr y blynyddoedd cynnar er mwyn i'r penderfyniadau ynghylch ymarferoldeb ehangu'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg fod yn benderfyniadau mwy gwybodus.

⁸ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 24 Tachwedd 2016 paragraff 191

⁹ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 18 Ionawr 2017 paragraff 249

¹⁰ Ibid – paragraff 208

Rydym yn croesawu ymrwymiad y Gweinidog i ehangu'r cynllun "Cam wrth Gam", neu fuddsoddi ynddo, i wella ac ehangu hyfforddiant ar gyfer gweithlu'r blynyddoedd cynnar cyfrwng Cymraeg. Fodd bynnag, dylai Llywodraeth Cymru hefyd ystyried anghenion prosiectau a darparwyr eraill yn y sector blynyddoedd cynnar sy'n cefnogi'r ddarpariaeth Gymraeg, megis dechrau'n deg.

Argymhelliad 7. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ymateb yn benodol i asesiad Mudiad Meithrin y bydd angen 650 o gylchoedd meithrin newydd ychwanegol i gefnogi'r strategaeth.

Argymhelliad 8. Rydym yn argymell y dylai ehangu darpariaeth cyfrwng Cymraeg y blynyddoedd cynnar fod yn flaenoriaeth wrth ystyried cyllid ychwanegol o dan y strategaeth.

Argymhelliad 9. Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru ystyried ddarparu hyfforddiant Cymraeg am ddim i rieni sy'n rhoi eu plant i ddarpariaeth cyn-ysgol cyfrwng Cymraeg.

Argymhelliad 10. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn cymryd camau i wella'r wybodaeth sydd ar gael ar alluoedd ymarferwyr y blynyddoedd cynnar o ran y Gymraeg er mwyn iddi allu cynllunio'n briodol i sicrhau bod gan ymarferwyr y gymysgedd gywir o sgiliau a chyfleoedd i gamu ymlaen er mwyn cefnogi amcanion y strategaeth.

07. Darpariaeth Addysg Statudol

Symud ysgolion ar hyd y continwmm ieithyddol

66. Nododd rhai cyfranwyr yn ystod y sesiwn rhanddeiliaid yr her enfawr o symud ysgolion ar hyd y continwmm ieithyddol. Dywedodd un rhanddeiliad y byddai cam o'r fath yn gofyn am newid enfawr o ran meddylfryd ar bob lefel ynglŷn ag addysg cyfrwng Cymraeg. Mae 26 y cant o ysgolion yng Nghymru (cynradd ac uwchradd) ar hyn o bryd yn rhai cyfrwng Cymraeg, a 7.3 y cant o ysgolion yn rhai dwyieithog neu rai dwy ffrwd.

67. Byddai symud ysgolion ar hyd y continwmm ieithyddol yn gofyn am gryn gynllunio ac adnoddau sylweddol gan Lywodraeth Cymru yn ôl rhai cyfranwyr:

UCAC

Mae angen sicrhau cefnogaeth i ysgolion gynllunio ar gyfer symud ar hyd y continwmm - o newid ethos ysgol i ychwanegu at weithgareddau a dysgu cyfrwng Cymraeg; cynllunio'r gweithlu a chyfathrebu gyda rhieni.

Cymdeithas Genedlaethol yr Ysgolfeistri ac Undeb yr Athrawesau

If the adventure is successful, then you would, presumably, get to a position where the schools in Wales would either be Welsh-medium schools or bilingual schools, rather than the category of English medium school...that's a 30 year Process.¹¹

Estyn

You're not shifting from no Welsh at all to completely Welsh medium; you're shifting all the system up a little bit. But I agree there would be a huge amount of resources involved.¹²

68. Eglurodd y Gweinidog i'r Pwyllgor¹³ ei fod ar hyn o bryd yn ystyried y mater o gategoreiddio ysgolion, ac yn derbyn bod angen gofal mawr yn y broses o symud ysgolion ar hyd y continwmm ieithyddol. Roedd yn bendant, fodd bynnag, ei fod yn disgwyl bod plant neu bobl ifanc sy'n cyrraedd 16 oed naill ai'n ddwyieithog-yn gallu siarad Cymraeg a Saesneg-neu o leiaf â gfael dda ar y Gymraeg. [paragraff 268]

Ein barn ni

Dywed strategaeth ddrafft Llywodraeth Cymru ei bod am "gynyddu'n sylweddol nifer y plant a'r bobl ifanc sy'n cael addysg cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog er mwyn creu rhagor o siaradwyr." Un o'r ffyrdd y mae'n dweud y bydd hyn yn cael ei gyflawni yw drwy 'symud ysgolion ar hyd y continwmm ieithyddol er mwyn cynyddu'r cyflenwad o leoedd ysgol cyfrwng Cymraeg'. Hoffem weld Llywodraeth Cymru yn rhoi enghreifftiau o arfer da a modelau ar gyfer symud ysgolion ar hyd y continwmm

¹¹ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 24 Tachwedd 2016 paragraff 101

¹² Trawsgrifiad y Pwyllgor: 14 Rhagfyr 2016 paragraff 82

¹³ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 18 Ionawr 2017 paragraff 267-8

categoriadau. Ble mae hyn wedi gweithio'n dda ac a ddylai Llywodraeth Cymru ei ddefnyddio fel model mewn meysydd eraill?

Roedd y Gweinidog yn cydnabod y sensitifrwydd yn y maes hwn a bod angen cryn ofal wrth symud ymlaen. Rydym yn cytuno â'r farn honno. Yn ein barn ni, dylai'r strategaeth ganolbwyntio i ddechrau ar ddeilliannau i ddisgyblion fel yr awgrymodd y Gweinidog.

Serch hynny, bydd angen cynnydd sylweddol yn nifer y disgyblion sy'n derbyn addysg cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog os am gyrraedd y nod strategol. Rydym yn cydnabod y bydd hyn yn debygol o ofyn am symud rhai ysgolion ar hyd y continwwm ieithyddol, gan gynyddu nifer yr ysgolion dwyieithog a chyfrwng Cymraeg. Fodd bynnag, i ni, er bod ailgategoriadau ysgolion yn angenrheidiol mewn rhai achosion, ni ddylai fod yn ddiwedd ar ei ben ei hun. Mae'n llawer pwysicach ein bod yn gweld nifer gynyddol o ddisgyblion yn symud ar draws y continwwm iaith tuag at bod yn rhugl yn y Gymraeg. Nid yw'r strategaeth ddrafft fel y mae yn darparu eglurder na manylion ynghylch sut y gellid cyflawni hyn na sut y bydd yr angen i ymgysylltu â rhieni a chymunedau yn cael ei wneud.

Argymhelliad 11. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn nodi'n fanwl sut y mae'n bwriadu symud "ysgolion ar hyd y continwwm ieithyddol", gan gynnwys enghreifftiau o fodolau arfer da, gan ganolbwyntio'n benodol ar sut y bydd yn mynd i'r afael ag unrhyw bryderon gan rieni a'r gymuned ehangach.

Argymhelliad 12. Rydym yn argymhell y dylai'r strategaeth derfynol bwysleisio'r angen i symud i nifer fwy o ddisgyblion ar draws y continwwm iaith a sut y cyflawnir hyn ym mhob categori ysgol yng Nghymru.

Recriwtio a chadw

69. Un maes sy'n peri pryder ymhlith y rhai a ddarparodd dystiolaeth oedd recriwtio a chadw athrawon ac ymarferwyr sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg, ac sy'n gallu addysgu Cymraeg fel pwnc.

UCAC

Rwy'n credu bod prinder. Mae ysgolion cyfrwng Cymraeg yn ei ffeindio hi'n anodd i recriwtio. Maen nhw'n ei ffeindio hi'n anodd darganfod athrawon cyflenwi cyfrwng Cymraeg.¹⁴

Cymwysterau Cymru

Pryder penodol y clywn amdano'n aml yw'r prinder athrawon sy'n gymwys ac sydd wedi'u hyfforddi'n ddigonol i addysgu'r pwnc.

Estyn

Daeth yr adroddiad i'r casgliad fod 'ychydig o ysgolion, yn enwedig ysgolion Cymraeg a'r ysgolion hynny sydd mewn ardaloedd gwledig neu ardaloedd dan anfantais economaidd, yn cael anhawster dod o hyd i athrawon cyflenwi addas'.

¹⁴ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 24 Tachwedd 2016 paragraff 47

70. Mynegodd un sir ar y ffin hefyd bryderon gyda recriwtio athrawon i addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg yn ei ardal:

Cyngor Sir y Fflint

There is a significant shortage of teachers able to work through the medium of Welsh, for example, physics and chemistry. The local Welsh medium secondary school has found a lack of suitably qualified teachers in core subjects over the last three years.

71. Mae Cyngor y Gweithlu Addysg yn derbyn bod gwaith sylweddol i'w wneud o ran cynyddu'r gronfa dalent mewn addysg Gymraeg:

Welsh language and Welsh medium—it's always been more difficult to get the numbers. So, you're absolutely right. With that target of 2050 in mind, the first thing we need to do is to try and get that talent pool larger, because it's always been harder to get Welsh-speaking teachers.¹⁵

72. Mae'r broblem yn ymwneud â chadw staff hefyd yn arbennig o ddifrifol yn y sector blynyddoedd cynnar yn ôl y rhai sy'n gweithio o fewn y sector:

Mudiad Meithrin

Yr her i ni weithiau ydy: rydym ni'n cael unigolion gwych, maen nhw'n uwchsgilio, yn meddu ar gymwysterau uwch, ond wedyn maen nhw'n symud ymlaen i'r sector statudol.

Coleg Cymraeg Cenedlaethol

Nid oes unrhyw amheuaeth bod angen cynlluniau penodol i gynyddu'n sylweddol nifer yr athrawon ac ymarferwyr blynyddoedd cynnar sy'n medru'r Gymraeg, ac yn hyderus wrth ddefnyddio'r iaith yn eu gwaith.

73. Yn ôl data Cyngor y Gweithlu Addysg, mae tua 33 y cant o athrawon yng Nghymru yn gallu siarad Cymraeg, ond dim ond 27 y cant sy'n addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae hyn yn awgrymu y gallai tua 5-6 y cant o athrawon sydd o fewn y system ar hyn o bryd gael eu hannog neu eu cynorthwyo i symud i addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg yn gymharol gyflym.

Ein barn ni

Cawsom neges gyson fod prinder athrawon sy'n gallu dysgu drwy gyfrwng y Gymraeg neu sy'n gallu addysgu Cymraeg fel pwnc. Efallai y bydd y 5-6 y cant o'r athrawon presennol sy'n siarad Cymraeg ond nad ydynt yn addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg yn adnodd cymharol barod a all gynyddu nifer yr athrawon cyfrwng Cymraeg sydd ar gael yn y tymor byr. Er nad yw'r gronfa hon o athrawon yn ateb i bob problem, efallai y bydd yn fan cychwyn cadarn ar gyfer helpu i ddiwallu'r galw ychwanegol sy'n debygol o godi os am gyrraedd y nod cyffredinol o ddyblu nifer y siaradwyr Cymraeg. Fodd bynnag, yn ddiweddarach yn yr adroddiad hwn, rydym yn mynegi ein hamheuon ynghylch effeithiolrwydd y 'cynllun sabothol', sydd i fod i helpu cynyddu cyflenwad yr ymarferwyr a all addysgu drwy gyfrwng y

¹⁵ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 30 Tachwedd 2016 paragraff 186

Gymraeg. Mae angen gwerthuso'r cynllun hwn cyn gallwn fod yn siŵr o'r cyfraniad y gallai wneud yn y dyfodol.

Bydd angen mynd i'r afael â gofynion y tymor canolig i'r tymor hir drwy gynyddu'r cyflenwad o athrawon sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg ac sy'n barod i wneud hynny. Efallai y bydd angen i hyn gynnwys gwella cyfleoedd hyfforddiant mewn swydd ac annog mwy o athrawon i ddysgu Cymraeg i safon lle y gallant addysgu'r iaith eu hunain, o leiaf fel ail iaith. Fodd bynnag, mae'r galw cynyddol a awgrymir gan nod cyffredinol y strategaeth yn awgrymu bod angen canfod ffyrdd eraill o ateb y galw hwnnw.

Os am ateb y galw, yna efallai y bydd angen cynyddu'n sylweddol nifer y myfyrwyr Cymraeg eu hiaith sy'n dilyn Hyfforddiant Cychwynnol Athrawon. Mae hyn yn cyferbynnu â'r gostyngiad nifer y cofrestriadau blwyddyn gyntaf ar gyrsiau HCA yng Nghymru yn y blynyddoedd diwethaf pan mae'r polisi oedd lleihau nifer y newydd-ddyfodiaid. Nid yw'n glir sut y gellir cyflawni hyn ond mae'n amlwg yn fater y mae angen i Lywodraeth Cymru fynd i'r afael ag ef os am sicrhau bod y strategaeth yn llwyddiant.

Argymhelliad 13. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn gwerthuso effeithiolrwydd ei chynllun presennol i wella lefel Cymraeg athrawon sy'n ymarfer ac yn nodi amserlen arfaethedig ar gyfer sut y gall athrawon sy'n siarad Cymraeg, nad ydynt yn addysg yn Gymraeg ar hyn o bryd, gael eu hannog i wneud hynny gan gynnwys darparu rhagor o gyfleoedd:

- iddynt i drosglwyddo i addysg cyfrwng Cymraeg;
- i fentora a chynlluniau eraill i helpu i feithrin hyder yn eu gallu o ran y Gymraeg.

Argymhelliad 14. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn nodi'n glir:

- faint o athrawon ychwanegol sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg fydd eu hangen er mwyn cyrraedd nod cyffredinol y strategaeth;
- pryd y bydd eu hangen;
- faint o'r athrawon ychwanegol hyn fydd yn dod o'r gweithlu addysgu presennol a faint fydd yn dod i'r proffesiwn drwy hyfforddiant cychwynnol athrawon neu lwybrau eraill.

Argymhelliad 15. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried sut y gall gynyddu'r cyflenwad o fyfyrwyr Cymraeg eu hiaith sy'n dilyn hyfforddiant cychwynnol athrawon neu lwybrau mynediad eraill i'r proffesiwn gan ystyried unrhyw oblygiadau recriwtio ehangach y gallai hyn eu cael ar recriwtio athrawon yng Nghymru ac mewn cystadleuaeth â rhannau eraill o'r DU.

Staff Cymorth Dysgu

74. Gwnaeth Cyngor y Gweithlu Addysg ymhlith eraill hefyd amlygu'r angen i ystyried y gweithlu addysg cyfan, gan gynnwys staff cymorth dysgu. Mae staff cymorth dysgu yn cyfrif am ychydig o dan hanner y staff addysg yng Nghymru gyda 28,839 o staff cymorth dysgu cofrestredig mewn ysgolion o 31 Awst 2016. Mae 35,450 o athrawon ysgol wedi'u cofrestru yng Nghymru ar hyn o bryd:

Cyngor y Gweithlu Addysg

As the demand for learning support staff grows, we would urge policy makers to take into account the composition of the entire workforce.

75. Ar hyn o bryd, ychydig a wyddys am sgiliau Cymraeg staff cymorth dysgu – roedd llawer o'r rhanddeiliaid o'r farn y byddai deall sgiliau ieithyddol y sector hwn yn hanfodol wrth lywio a datblygu'r strategaeth.

76. Er mwyn cefnogi amcanion y strategaeth, mae'n bwysig gwneud addysgu yn gyffredinol, ac yn arbennig o ran y strategaeth hon, addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg, mor ddeniadol â phosibl i staff cymorth dysgu ac eraill sy'n ystyried gyrfa ym myd addysg, a pheidio â gelyniaethu'r gweithlu wrth wneud hynny:

Cymdeithas Genedlaethol yr Ysgolfeistri ac Undeb yr Athrawesau

We have said in here that if you're going to embark upon this process, then it needs to be considered to be an adventure, rather than a crusade, because if it's a crusade, you can look at it and say you are forcing people to do this, and I don't think that that would be a reasonable way forward on this.¹⁶

UCAC

Felly, mae yna gap gyda ni man hyn rhwng bobl sydd yn dweud, 'Rwy'n gallu siarad Cymraeg', a phobl sydd yn dweud, 'Rwy'n gallu dysgu trwy gyfrwng y Gymraeg'. Efallai, gyda bach o anogaeth, y byddai'r ganran yna o gap yn dweud, 'Wel, byddwn i'n awyddus i gyfrannu at newid ethos fy ysgol i, sy'n gyfrwng Saesneg, i'w gwneud ychydig yn fwy Cymreigaidd'.¹⁷

Ein barn

Mae bron hanner y gweithlu addysg yng Nghymru yn staff cymorth dysgu ac ni ddylid tanamcangyfrif eu rôl o ran cyflawni'r strategaeth. Byddant yn hanfodol os am sicrhau bod y strategaeth yn llwyddiant ac mae'n rhaid rhoi'r pwyslais cywir yn y strategaeth ar yr angen i gael digon o staff cymorth i gefnogi addysgu cyfrwng Cymraeg.

Yn anffodus, mae'n ymddangos bod prinder gwybodaeth am sgiliau ieithyddol presennol y grŵp hwn o staff. Bydd yn bwysig mynd i'r afael â'r bwlch gwybodaeth hwn os am ddefnyddio sgiliau'r staff profiadol hyn yn y ffordd orau o fewn y strategaeth.

Argymhelliad 16. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried rôl staff cymorth dysgu o ran cefnogi amcanion y strategaeth ac yn cymryd camau, ar y cyd ag Estyn a Chyngor y Gweithlu Addysg, i gael darlun cliriach o'u sgiliau iaith presennol i helpu i lywio'r gwaith cynllunio yn y dyfodol.

¹⁶ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 24 Tachwedd 2016 paragraff 7

¹⁷ Ibid paragraff 26

Addysg Cymraeg ail iaith

77. Un mater a godwyd yn ystod yr ymchwiliad oedd yr angen i wella'r ddarpariaeth addysg Gymraeg yn holl ysgolion Cymru, gan gyfeirio'n benodol at y ddarpariaeth Cymraeg ail iaith. Mae'r cymhwyster Cymraeg ail iaith presennol wrthi'n cael ei ddiwygio:

Cyngor y Gweithlu Addysg

Fel y bydd y pwyllgor yn ymwybodol yn dilyn ein llythyr¹⁸ at Aelodau Cynulliad Cymru yn gynharach eleni, rydym wedi diwygio'r cymhwyster TGAU Cymraeg Ail Iaith i'w addysgu gyntaf o fis Medi 2017. Pan gaiff ei gyflwyno, bydd y ddarpariaeth cwrs llawn a chwrs byr presennol yn dod i ben. Bydd y cymhwyster newydd yn gwneud y canlynol:

- cryfhau'r ffocws ar siarad a gwranddo er mwyn sicrhau bod gan ddysgwyr y sgiliau Cymraeg bob dydd y bydd eu hangen arnynt ar gyfer y byd go iawn;
- dileu'r ddibyniaeth ar eirfa a phynciau â diffiniad cul a all gyfyngu ar ddysgu a chyrrhaeddiad yn yr iaith;
- cadarnhau'r disgwyliad y dylai'r oriau addysgu fod yr un peth â chyrsgiau TGAU eraill."Cymwysterau Cymru

78. Mae deall sut y bydd y cymhwyster newydd yn gwella ansawdd addysg Cymraeg ail iaith a chynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg rhugl yn hanfodol os am gyflawni amcanion y strategaeth.

79. Mae rhwystrau mawr i Lywodraeth Cymru a'r rhai sy'n gweithio yn y sector eu goresgyn os am sicrhau bod addysg Cymraeg ail iaith yn gwella ar draws ysgolion yng Nghymru, a chynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg sydd â'r sgiliau ar gyfer y gweithle yn y dyfodol. Mae un o'r rhwystrau hynny yn ymwneud â nifer y myfyrwyr ysgol sy'n astudio Cymraeg Safon Uwch, fel iaith gyntaf ac ail iaith.

Estyn

Mae cyfran y dysgwyr sy'n astudio Cymraeg mamiaith mewn Safon Uwch a Chymraeg ail iaith mewn Safon Uwch, o gymharu â'r nifer sy'n astudio eu pynciau TGAU unigol, wedi gostwng er 2011. Ni fodlonwyd targedau Llywodraeth Cymru yn 2015 ar gyfer y ddau gymhwyster Safon Uwch. Mae nifer yr ymgeisiadau ar gyfer Cymraeg mamiaith mewn Safon Uwch wedi amrywio rhwng tua 250 a 300 er 2011. Mae nifer yr ymgeisiadau ar gyfer Cymraeg ail iaith mewn Safon Uwch wedi gostwng yn sylweddol dros yr un cyfnod.

80. Rhwystr arall i'w oresgyn yw'r prinder athrawon sy'n meddu ar y sgiliau i addysgu Cymraeg fel pwnc. Yn ôl Cymwysterau Cymru, ni ddylid tanamcangyfrif yr her i Lywodraeth Cymru ac i bawb sy'n ymwneud â'r sector:

Pryder penodol y clywn amdano'n aml yw'r prinder athrawon sy'n gymwys ac sydd wedi'u hyfforddi'n ddigonol i addysgu'r pwnc. Fel y soniwyd gennym eisoes, rydym yn ystyried y newidiadau rydym wedi'u cyflwyno i'r cymhwyster hwn fel cam interim cychwynnol tuag at gael gwared â'r gwahaniaeth rhwng

¹⁸ <http://qualificationswales.org/media/2064/llythyr-agored-i-ac-am-tgau-cai-cym.pdf>

addysg a chymwysterau Cymraeg a Chymraeg Ail Iaith. Ni ellir tanbrisiu maint yr her o ran gwella sgiliau ac ehangu'r gweithlu addysg.

81. Yn ei dystiolaeth i'r Pwyllgor, roedd y Gweinidog yn glir, er bod angen newid o ran addysg Cymraeg ail iaith, nid yw'n bosibl gwneud newidiadau ar raddfa eang ar unwaith:

Mae rhai wedi dadlau bod yn rhaid i ni gael gwared ar yr holl fusnes 'ail iaith' yma, a newid yn syth ac yn glou. Ond, nid ydym yn teimlo ein bod ni'n gallu gwneud hynny. Nid ydym ni'n teimlo bod y gweithlu mewn lle i'n galluogi ni i wneud hynny. A dyna pam rydym ni yn ei wneud y ffordd rydym ni'n ei wneud.¹⁹

Ein barn ni

Mae'r Gymraeg yn cael ei haddysgu i bron bob disgybl yng Nghymru o'r adeg pan fyddant yn dechrau'r ysgol gynradd hyd lefel TGAU. Mae'r rhan fwyaf o'r disgyblion hyn yn cael eu haddysgu mewn ysgolion cyfrwng Saesneg. Dylai cyfran sylweddol o'r disgyblion hyn, felly, fod yn gadael yr ysgol yn hyfedr yn y Gymraeg, gan allu cyfathrebu yn Gymraeg mewn llawer o sefyllfaoedd o ddydd i ddydd, os nad ym mhob sefyllfa o'r fath. Yn anffodus, nid yw hyn yn cael ei ategu gan brofiadau go iawn. Yn aml, bydd disgyblion yn gadael yr ysgol yn 16 oed heb lawer o hyder na gallu i ddefnyddio'r Gymraeg mewn sefyllfaoedd bob dydd.

Ymwelodd aelodau'r Pwyllgor ag Ysgol yr Esgob Gore yn Abertawe ac Ysgol Uwchradd Gatholig Sant Richard Gwyn yn y Fflint i siarad â disgyblion am eu profiad o ddysgu Cymraeg ail iaith. Yn y ddwy ysgol, canfuwyd athrawon ymrwymedig a brwdfrydig a disgyblion ymgysylltiedig ac abl a siaradodd yn onest â ni am eu profiad o ddysgu Cymraeg.

Mynegodd llawer o'r disgyblion falchder yng Nghymru ac roeddent yn gadarnhaol ynglŷn â phwysigrwydd yr iaith i Gymru. Nid oedd unrhyw farn neu agweddau 'gwrth Gymraeg' amlwg. Ond soniwyd hefyd am ymddieithrio oddi wrth y pwnc, a'i fod braidd yn amherthnasol i'w bywydau bob dydd gyda gormod o bwyslais ar strwythur yr iaith yn hytrach na'i defnyddio o ddydd i ddydd. Roeddent yn frwdfrydig o ran cynnig ffyrdd y gellir gwneud y Gymraeg yn fwy perthnasol a diddorol i'w grŵp oedran. Roedd y rhain yn cynnwys yr angen am gyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg y tu allan i'r ystafell ddosbarth mewn lleoliadau mwy anffurfiol.

Mae gennym rywfaint o bryderon y gallai'r newidiadau i'r cymhwyster TGAU Cymraeg Ail Iaith, a amlinellwyd gan Gymwysterau Cymru, annog disgyblion i beidio â'i ddilyn mewn ysgolion cyfrwng Saesneg, a fyddant yn ei chael hi'n anoddach cyrraedd y graddau uwch. Serch hynny, rydym yn croesawu'r newidiadau, a fydd yn cael eu gyflwyno o fis Medi 2017. Yn benodol, rydym yn croesawu'r pwyslais ar sgiliau bob dydd ar gyfer y byd go iawn a chael gwared ar yr opsiwn cwrs llawn a chwrs byr. Yn y tymor hwy, mae angen sicrhau bod gennym ddigon o athrawon gyda'r sgiliau i sicrhau bod y cymhwyster Cymraeg unedig newydd yn cael ei addysgu i safon uchel mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg a Saesneg - mae hwn yn nod uchelgeisiol ac mae hi dal i fod yn aneglur pa mor realistig ydyw a beth yw'r goblygiadau o ran adnoddau ac amseru.

¹⁹ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 18 Ionawr 2017 paragraff 236

Yn amlwg, nid yw'n bosibl gwerthuso'r newidiadau hyn nawr. Fodd bynnag, rydym yn argyhoeddedig y bydd angen i addysgu Cymraeg ail iaith chwarae rhan allweddol os am ddyblu nifer y siaradwyr Cymraeg erbyn 2050. Felly, mae'n rhaid rhoi cymaint o bwyslais ar drawsnewid y ddarpariaeth Cymraeg ail iaith a'r deilliannau ag ar gynyddu'r niferoedd sy'n cael addysg cyfrwng Cymraeg neu addysg ddwyieithog.

Argymhelliad 17. Rydym yn argymhell y dylai'r strategaeth newydd roi pwyslais cyfartal ar wella deilliannau yn arwyddocaol yn sgil addysgu Cymraeg ail iaith, ynghyd â chynyddu'r niferoedd sy'n cael addysg cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog.

Argymhelliad 18. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn nodi'n glir sut y bydd yn gwella'r gwaith o addysgu Cymraeg mewn ysgolion cyfrwng Saesneg yn arwyddocaol.

Darparu Adnoddau i Ddysgwyr

82. Un mater a amlygwyd gan rai cyfranwyr drwy gyflwyniadau ysgrifenedig oedd yr angen i ddarparu adnoddau dysgu cyfrwng Cymraeg i fyfyrwyr. Gall y sefyllfa anghyfartal hon, yn ôl rhai, gael effaith niweidiol ar ddeilliannau dysgu ar gyfer disgyblion a hefyd ar y gweithlu sy'n gorfod cyfieithu deunydd ar gyfer gwersi:

Cymwysterau Cymru

Mae cymwysterau a gaiff eu hastudio gan ddysgwyr yng Nghymru yn unig yn sylweddol llai atyniadol i gyhoeddwyr masnachol...O ganlyniad, mae'r adnoddau sydd ar gael i ddysgwyr yng Nghymru wedi lleihau. Mae'r effaith yn waeth ar gyfer adnoddau cyfrwng Cymraeg. O ganlyniad, mae angen system fwy effeithiol ac effeithlon o ran ymateb y Llywodraeth er mwyn sicrhau na fydd dysgwyr yng Nghymru dan anfantais.

UCAC

Mae angen mwy sylfaenol na hynny - am yr adnoddau sydd yn hanfodol ar gyfer addysgu cyrsiau TGAU /UG/U newydd. Ni ddylai'r gweithlu fod yn cyfieithu adnoddau oherwydd nid yw'r gwर्सlyfrau Cymraeg yn barod erbyn cychwyn addysgu'r manylebau newydd.

Comisiynydd y Gymraeg

Bydd aelodau'r pwyllgor yn ymwybodol o'r sylw cyhoeddus diweddar i ddiffyg gwर्सlyfrau Cymraeg i gefnogi addysgu cyfrwng Cymraeg, i effeithiau andwyol hynny ar ddysgu yn yr ystafell ddosbarth a'r pwysau ychwanegol ar athrawon o orfod cyfieithu gwर्सlyfrau Saesneg i'r Gymraeg eu hunain.

Ein barn ni

Mae'n destun pryder y gallai darparu adnoddau i ddysgwyr Cymraeg effeithio ar allu athrawon i addysgu ac ar allu disgyblion i ddysgu. Yn amlwg, os yw am lwyddo, bydd angen i unrhyw strategaeth ar gyfer cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg sicrhau bod adnoddau addysgu o ansawdd uchel ar gael ar gyfer pob dysgwr pan fydd eu hangen.

Argymhelliad 19. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru, ynghyd â CBAC yn adolygu'r ddarpariaeth o adnoddau dysgu cyfrwng Cymraeg ar gyfer myfyrwyr i sicrhau nad yw myfyrwyr sy'n cael eu haddysg drwy gyfrwng y Gymraeg o dan anfantais.

08. Dilyniant

83. Un thema a gafodd ei chrybwyll ar sawl achlysur oedd dilyniant ieithyddol, hynny yw, gallu plentyn i symud ymlaen yn ddi-dor drwy'r gwahanol gyfnodau addysg cyfrwng Cymraeg, ac yn y pen draw i'r gweithle gyda'r sgiliau Cymraeg angenrheidiol.

84. Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwmo i gyflwyno un continwmm dysgu ar gyfer yr iaith Gymraeg, a chroesawyd hyn yn gyffredinol gan y rhai a gyfrannodd at yr ymchwiliad:

Cymwysterau Cymru

Cefnogwn ymrwymiad Llywodraeth Cymru i gael gwared â'r gwahaniaeth rhwng Cymraeg a Chymraeg Ail Iaith fel rhan o'r diwygiadau i'r cwricwlwm, yn seiliedig ar gontinwmm sengl ar gyfer caffael a datblygu'r iaith Gymraeg.

Prifysgol De Cymru

Gallai gweledigaeth sy'n cwmpasu pob cyfnod o addysg sicrhau parhad, cysondeb a sicrhau continwmm iaith a allai fynd i'r afael â'r gostyngiad sylweddol yn nifer y siaradwyr Cymraeg rhwng pob cyfnod addysg.

Estyn

Mae cynnal parhad a dilyniant yn hollbwysig hefyd, a dylai unrhyw gynllunio strategol geisio lleihau nifer y plant nad ydynt yn parhau i ddatblygu eu medrau Cymraeg hyd orau eu gallu pan fyddant yn trosglwyddo ar draws y cyfnodau addysg allweddol.

85. Un agwedd allweddol ar lwyddiant y continwmm yw'r Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg (Cynlluniau Strategol). Yn ôl Estyn, mae rhai awdurdodau lleol wedi ymrwmo i ddatblygiad addysg cyfrwng Cymraeg ond nid eraill. Roedd Comisiynydd y Gymraeg hefyd yn onest yn ei dadansoddiad o dair blynedd gyntaf y Cynlluniau Strategol.

Comisiynydd y Gymraeg

Felly, profiad, fuaswn i'n dweud, y tair blynedd gyntaf oedd: ni welsom ni dwf, ac mae'r ffigurau gyda ni—rydym ni wedi mesur hynny—ac nid oes twf wedi bod. Yr hyn sydd ddim yn dderbyniol, rydw i'n credu, ydy caniatáu i hynny ddigwydd yr eildro. Mae angen canllawiau cryfach oddi wrth y Llywodraeth ac mae angen hwyluso awdurdodau lleol i gasglu data a rhoi targedau rhesymol yn eu lle.²⁰

86. Mae'r Gweinidog ei hun yn derbyn y bydd pob un o'r 22 o Gynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg newydd yn amrywio'n sylweddol, gyda rhai cynlluniau yn well nag eraill. Fodd bynnag, mae hefyd yn pwysleisio bod gan bob awdurdod lleol bwysau gwahanol ar ei adnoddau. Mae'r Gweinidog yn credu bod y Cynlluniau Strategol yn arf pwysig, fodd bynnag, o ran sicrhau bod siaradwyr Cymraeg ar draws Cymru yn cael yr un cyfle i fanteisio ar addysg cyfrwng Cymraeg.²¹

²⁰ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 14 Rhagfyr 2016 paragraffau 324 a 325

²¹ Tystiolaeth Lafar: 18 Ionawr 2017 paragraff 218

Ein barn ni

Yn gyffredinol, rydym yn croesawu'r cysyniad o un continwwm ar gyfer dysgu'r iaith. Nid yw caffael iaith a gallu ieithyddol yn gyflwr deuaidd syml. Gall llawer sy'n dweud nad ydynt yn gallu siarad Cymraeg honni bod ganddynt fwy o allu mewn ieithoedd eraill er mai yr un yw eu hyfedredd.

Fodd bynnag, mae angen eglurder ar frys arnom ynghylch manylion ymarferol cyflwyno continwwm iaith unedig a chymhwyster unigol, yn ogystal â'r galw o ran adnoddau ac amserlenni er mwyn cael y gweithlu sydd ei angen. Rydym hefyd yn pryderu am y Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg. Rydym yn rhannu pryder y Comisiynydd y Gymraeg, Estyn ac eraill am y diffyg cynnydd ymddangosiadol ar ôl tair blynedd ac am yr amrywioldeb o fewn y cynlluniau. Nodwn fod y Gweinidog, mewn datganiad ysgrifenedig ar 14 Mawrth, yn rhannu'r pryder hwn ac nad oedd yr uchelgais yr oedd wedi gobeithio ei weld yn y Cynlluniau Strategol mor amlwg ag yr oedd wedi'i ddisgwyl.

Nodwn fod y Gweinidog wedi penodi'r cyn arweinydd awdurdod lleol a chyn Aelod o'r Cynulliad, Aled Roberts, i gynnal 'adolygiad cyflym' o'r system bresennol ar gyfer cynllunio addysg Gymraeg. Rydym yn croesawu hyn ac yn edrych ymlaen at weld ei gasgliadau.

09. Uwchsgilio a hyfforddiant

87. Un maes hollbwysig y dywedodd y rhan fwyaf o'r cyfranwyr y mae angen rhoi sylw iddo ar unwaith yw uwchsgilio athrawon ac ymarferwyr i allu addysgu a darparu gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg. Byddai hyn yn gofyn am fuddsoddiad ac adnoddau sylweddol i ganiatáu i'r rhai sy'n gweithio yn y sector gael mynediad at gyrsgiau hyfforddi i ddatblygu eu sgiliau Cymraeg.

Hyfforddiant a'r Cynllun Sabothol

88. Fel y crybwyllwyd yn gynharach yn yr adroddiad, yn ôl data Cyngor y Gweithlu Addysg, mae tua 33 y cant o athrawon yng Nghymru yn gallu siarad Cymraeg, ond dim ond 27 y cant sy'n addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg. Byddai hyn yn awgrymu bod tua 5-6 y cant o athrawon yn y system sydd o fewn cyrraedd yn hawdd y gellid eu cynorthwyo i uwchsgilio ar unwaith:

UCAC

Mae'n debygol byddai'r 2000+ o athrawon hyn nad ydynt yn teimlo'n hyderus i addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg ar hyn o bryd, yn awyddus i wella'i sgiliau fel bod modd iddynt wneud cyfraniad at naill ai Gymreigio ethos eu hysgol neu wneud ychydig o addysgu cyfrwng Cymraeg.

89. Fodd bynnag, yn ôl Cymdeithas yr Iaith Gymraeg²² er bod tua 27 y cant o athrawon yn dweud y gallant addysgu yn Gymraeg, mae canran sylweddol llai o athrawon yn addysg drwy gyfrwng y Gymraeg mewn gwirionedd; cyn lleied â 18 y cant yn y sector uwchradd. Mae hyn yn awgrymu y gallai fod cronfa fwy sylweddol o athrawon a all addysg drwy gyfrwng y Gymraeg yn gymharol gyflym gyda buddsoddiad mewn hyfforddiant.

90. Yn ôl y Coleg Cymraeg Cenedlaethol, dylid ystyried datblygu sgiliau Cymraeg athrawon yn rhan o ddisgwyliadau mynediad a DPP ar gyfer y proffesiwn:

Coleg Cymraeg Cenedlaethol

Yn ein barn ni, yr hyn sy'n allweddol, yw sicrhau bod hyfedredd ieithyddol, a'r angen i ddatblygu sgiliau uchel yn y Gymraeg yn cael ei weld fel rhan naturiol o ddisgwyliad mynediad, a datblygiad proffesiynol pob athro neu athrawes yng Nghymru.

91. Eto, fel y crybwyllwyd yn gynharach, nid yw hyn yn gyfyngedig i'r proffesiwn addysgu yn ôl rhai, ond dylai hefyd gynnwys ymarferwyr y blynyddoedd cynnar ac ymarferwyr ym maes Addysg Bellach a Dysgu seiliedig ar Waith:

Cymdeithas yr Iaith

O ran y blynyddoedd cynnar, mae'n rhaid ehangu cynllun 'Cam wrth Gam' a gwneud y Gymraeg yn sgil hanfodol ar gyfer ymarferwyr yn y maes fel bod modd, dros amser, symud at ddarpariaeth uniaith Gymraeg.

92. Un agwedd ar hyfforddiant y mae'n ofynnol ei deall ymhellach yw'r Cynllun Sabothol, sef cynllun a ddatblygwyd fel cynllun peilot yn 2005 fel rhan o Strategaeth Gymraeg Llywodraeth Cymru, 'Iaith Pawb', i gynyddu'r cyflenwad o ymarferwyr sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae hwn

²² Tystiolaeth ysgrifenedig, paragraff 5.4.

yn gwrs dwys ar gyfer athrawon ac ymarferwyr sy'n dymuno datblygu eu sgiliau addysgu, eu hyder a therminoleg arbenigol yn y Gymraeg. Mae'r cwrs ei hun yn agored i athrawon cynradd ac uwchradd, ymarferwyr dysgu yn y gwaith ac Addysg Bellach. Mae'r cyfleoedd i staff cyflenwi a darlithwyr Addysg Uwch yn gyfyngedig, ac ar hyn o bryd nid ydynt ar gael i staff cymorth dysgu.

93. Roedd y farn ynghylch effeithiolrwydd y cynllun sabothol ymhlith cyfranwyr yn gymysg, er roedd amryw o dystiolaeth anecdotaidd yn awgrymu bod y cynllun wedi bod yn llwyddiannus ar y cyfan:

Coleg Cymraeg Cenedlaethol

Mae llwyddiant y Cynllun Sabothol, a'r ystod o raglenni a ddarperir drwy'r cynllun hwn yn gosod sail gadarn i'r gwaith hyn.

UCAC

Mae'r Cynllun Sabothol wedi cael cryn lwyddiant...a dylid edrych ar opsiynau ar gyfer ei ymestyn, gan gynnwys ar y cyd gyda'r Ganolfan Dysgu Cymraeg Cenedlaethol.

Cyngor Sir y Fflint

Sabbatical schemes have proven to be successful and have had a significant impact.

Cymwysterau Cymru

Rydw i'n credu, yn ogystal â hyfforddiant cychwynnol, fod angen rhywbeth ynglŷn ag adeiladu ar lwyddiannau'r cynllun sabothol.²³

94. Fodd bynnag, roedd rhai rhanddeiliaid o'r farn bod angen mwy o werthusiad o lwyddiant hirdymor y cynllun a'i ddatblygiad yn y dyfodol gan Lywodraeth Cymru a chyrrff perthnasol.

Cyngor y Gweithlu Addysg

In recent years, various strategies (for example, the Welsh language sabbatical scheme) have been employed to improve Welsh language ability of people in the workforce in Wales; however data from the register of practitioners suggests that this is having limited impact upon the number of Welsh speakers in the education workforce, with negligible change noted since 2007.

Estyn

Mae yna adroddiad eithaf manwl wedi cael ei wneud gan Arad ar y gwahanol gyrtsiau sabothol, ac maen nhw'n dod i'r casgliad bod yna dystiolaeth bod athrawon yn llawer mwy hyderus yn defnyddio'r Gymraeg ar ôl bod ar y cwrs...Lle nad oes digon o dystiolaeth...beth yw effaith hynny ar allu'r plant yn yr ysgolion hynny.

²³ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 14 Rhagfyr 2016 paragraff 24

95. Un o wendidau penodol y cynllun yn ôl rhai yw'r diffyg adnoddau sydd ar gael i ganiatáu ar gyfer cyfleoedd hyfforddi megis y Cynllun Sabothol a chysiau datblygiad personol eraill er mwyn gwella sgiliau Cymraeg.

Cyngor y Gweithlu Addysg

It is recognised that it is often difficult for practitioners to access professional development opportunities, since if these are within ordinary work hours, this requires back fill to cover absence from.

UCAC

Prif wendid y Cynllun Sabothol fu'r anhawster i ryddhau athrawon o'r ysgolion, a hynny er bod telerau'r cynllun yn hael o ran tâl ar gyfer cyflenwi.

Colegau Cymru

It might be worth looking and re-evaluating the flexibility of the sabbatical scheme with providers and practitioners on what would work and increase participant levels from FE.

Estyn

Mae'r adroddiad yn canfod fod 'bron pob ysgol wedi cael anhawster o ran gwneud trefniant cyflenwi addas ar gyfer athrawon dosbarth sy'n absennol. Mewn ysgolion cynradd cyfrwng Cymraeg, mae ysgolion yn aml yn cael eu cyfyngu o ran dewis ac ansawdd athrawon cyflenwi sydd ar gael. Prinder yn nifer yr athrawon cyflenwi sy'n siarad Cymraeg sydd i gyfrif am hyn.

96. Er mwyn i athrawon ac ymarferwyr ymgymryd â chynlluniau fel hyn, mae angen buddsoddiad a chyllid sylweddol.

ATL Cymru

Without clear funding commitment for Continued Professional Development for current teachers, lecturers and support staff, the current workforce will not be able to learn or improve their Welsh language skills.

Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant

Mae'n gynllun drud [Cynllun sabothol], mae'n gynllun uchelgeisiol, ond mae'n gynllun sy'n gweithio.

Coleg Cymraeg Cenedlaethol

Ond, bydd angen cynyddu'r adnoddau a ddarperir i gynlluniau o'r fath [Cynlluniau Sabothol] er mwyn sicrhau cynnydd digonol yn y nifer o athrawon sy'n gallu dysgu drwy gyfrwng y Gymraeg dros y degawdau nesaf.

97. Yn ystod y sesiwn graffu ar y gyllideb, cyhoeddodd y Gweinidog y bydd rhywfaint o'r £5 miliwn o arian ychwanegol sydd yng nghyllideb 2017-18 yn cael ei ddefnyddio i ehangu'r cynllun sabothol.²⁴

98. Cadarnhaodd datganiad a ryddhawyd gan y Gweinidog ar 25 Ionawr 2017²⁵ y byddai £3 miliwn o'r arian ychwanegol yn cael ei ddyrannu i'r Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol, gyda'r prif ffocws y buddsoddiad ar "sicrhau bod cyfleoedd i unigolion wella neu ddysgu Cymraeg, yn y sector cyhoeddus yn y lle cyntaf, gan ganolbwyntio ar ddysgu dwys".

Ein barn ni

Roedd y dystiolaeth a gawsom am y Cynllun Sabothol yn gymysg. Yn sicr, mynegodd nifer o dystion y farn ei fod wedi bod yn llwyddiannus er ymddengys bod y dystiolaeth yn anecodtaidd ar y cyfan. Dywedwyd bod athrawon yn llawer mwy hyderus wrth ddefnyddio'r Gymraeg ar ôl bod ar y cwrs. Mae'r sgoriau gwerthuso ar gyfer y cwrs gan y rhai a gymerodd ran hefyd yn dangos lefelau uchel o foddhad.

Fodd bynnag, roedd yn ymddangos nad oedd fawr o dystiolaeth, os o gwbl, bod canlyniadau dilyn cyrsiau wedi dod i'r amlwg yn yr ystafell ddosbarth, o ran gwell deilliannau i ddisgyblion nac o ran cynnydd yn nifer y siaradwyr Cymraeg yn y gweithlu addysg. Mae Cyngor y Gweithlu Addysg yn nodi'n benodol mai newid bach iawn a welwyd er 2007.

Yn ein barn ni, mae angen gwerthusiad llawer mwy trwyadl o lwyddiant y cynllun yn awr, gyda phwyslais arbennig ar ganlyniadau yn yr ystafell ddosbarth a pha mor llwyddiannus yw'r cynllun o ran annog rhagor o athrawon i addysgu Cymraeg fel pwnc neu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg.

Yn olaf, nid oedd y sail resymegol i'r Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol ganolbwyntio'n benodol ar y sector cyhoeddus yn glir i ni ac mae angen eglurhad pellach yn hynny o beth.

Argymhelliad 20. Rydym yn argymhell y dylid cynnal gwerthusiad trylwyr o'r Cynllun Sabothol gan edrych yn arbennig ar ei werth am arian o ran gwella deilliannau yn yr ystafell ddosbarth ac annog mwy o athrawon i addysgu Cymraeg neu drwy gyfrwng y Gymraeg.

²⁴ Trawsgrifiad y Pwyllgor: 2 Tachwedd 2016 paragraff 329

²⁵ Datganiad Ysgrifenedig 25 Ionawr 2017 - Cyhoeddi Cynllun Cymraeg Gwaith

10. Materion ychwanegol i'w hystyried

99. Penderfynodd y Pwyllgor y dylai'r ymchwiliad hwn ganolbwyntio ar addysg gan fod y strategaeth ddrafft ei hun wedi nodi mai'r system addysg yw'r brif ffordd o sicrhau bod plant yn gallu datblygu eu sgiliau Cymraeg, ac o greu siaradwyr newydd. Mae'r strategaeth ddrafft hefyd yn dweud y dylai sicrhau bod gweithlu sy'n diwallu'r angen am addysg a hyfforddiant Cymraeg fod yn fan cychwyn ar gyfer creu mwy o siaradwyr.

100. Fodd bynnag, amlygwyd agweddau eraill ar gynllunio ieithyddol yn ystod yr ymchwiliad. Mae goblygiadau'r agwedd aml-haenog hon ar gynllunio ieithyddol yn golygu bod angen myrdd o weithgareddau ar sawl lefel er mwyn cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg a'r defnydd o'r iaith o ddydd i ddydd.

Hyrwyddo'r Gymraeg

101. Codwyd hyrwyddo'r iaith yn ystod y sesiynau tystiolaeth lafar ac mewn cyflwyniadau ysgrifenedig fel mater y mae angen i Lywodraeth Cymru, awdurdodau lleol a chyrrff perthnasol fynd i'r afael ag ef. Nododd cyfranwyr yr angen i hyrwyddo a marchnata'r iaith o nifer o safbwyntiau, er enghraifft:

- hyrwyddo a marchnata'r Gymraeg fel sgil;
- hyrwyddo manteision addysg cyfrwng Cymraeg i rieni;
- hyrwyddo manteision yr iaith o fewn y gweithle; ac
- hyrwyddo'r iaith o fewn teuluoedd a chymunedau.

102. Yn ôl Cymwysterau Cymru, mae angen ymgyrch bwerau a chyson i hyrwyddo'r iaith ac i ennyn cefnogaeth gan y cyhoedd a chymunedau. Mae eraill hefyd yn rhannu barn debyg:

Mudiad Meithrin

Gan gydnabod pwysigrwydd y blynyddoedd cynnar i 'greu' siaradwyr Cymraeg newydd, teimlwn fod angen ymgyrch cenedlaethol i hyrwyddo'r manteision hyn i bob rhiant newydd a darpar riant yng Nghymru.

Cyngor Sir y Fflint

Targeted campaigns are needed to encourage Welsh speakers to take pride in their language skills and continue to develop their skills.

Colegau Cymru

It's time to adapt operations of some Welsh language promotion bodies – to engage with a new audience.

103. Yn ôl rhai cyfranwyr, gallai fod angen newid mewn diwylliant a meddylfryd o fewn cymunedau a'r gymdeithas ddinesig ehangach. Ar fwy nag un achlysur, nododd cyfranwyr yr angen am 'agwedd wahanol' a'r angen i farchnata manteision dysgu dwy iaith ac argyhoeddi cymunedau ohonynt. Mae'n bwysig estyn at gymunedau lle nad yw'r iaith Gymraeg yn cael ei hystyried yn rhan o wead y gymuned, er mwyn newid agweddau tuag at yr iaith a'i gwneud yn berthnasol i'w bywydau.

104. Mae Safonau'r Gymraeg newydd bellach yn gosod dyletswyddau cyfreithiol ar awdurdodau lleol i hyrwyddo'r iaith yn eu cymunedau eu hunain:

Cyngor Bwrdeistref Sirol Wreccsam

In line with its Welsh Language Standards the Council has produced a five-year promotion strategy, which aims to raise the profile of the Welsh language in the County Borough, increase its use and encourage more people to choose to use the Welsh language in their everyday lives.

Ein barn ni

Cytunwn y bydd angen cynnydd sylweddol yn y gweithgareddau i hyrwyddo a marchnata'r iaith ac y dylai hyn fod yn un o brif elfennau'r strategaeth os yw am fod yn llwyddiannus. Dylai'r gwaith hwn ganolbwyntio ar ymgysylltu â chymunedau lleol a helpu i sicrhau y gall pobl ledled Cymru gefnogi amcanion y strategaeth. Argymhellwyd yn gynharach y dylai'r Asiantaeth newydd arfaethedig ar gyfer Hyrwyddo'r Gymraeg ganolbwyntio'n glir o'r cychwyn ar helpu rhieni i ddeall manteision addysg ddwyieithog. Mae angen iddi hefyd ganolbwyntio ar hyrwyddo'r Gymraeg fel iaith gymunedol a'r manteision a ddaw yn ei sgil a'i hyrwyddo yn y gweithle. Wrth wneud hynny mae angen iddi weithio gyda chyrrff sefydledig sydd â phrofiad yn y maes megis y Mentrau Iaith a chyda mentrau lleol fel Tŷ'r Gwrhyd ym Mhontardawe.

Argymhelliad 21. Rydym yn argymhell bod yr Asiantaeth newydd arfaethedig ar gyfer Hyrwyddo'r Gymraeg, gan weithio gyda chyrrff sefydledig a mentrau lleol, yn hyrwyddo a marchnata'r Gymraeg fel iaith gymunedol sydd â manteision i siaradwyr fel sgil ac yn y gweithle.

Archwilio sgiliau Cymraeg

105. Roedd rhai cyfranwyr at yr ymchwiliad yn credu bod diffyg tystiolaeth o sgiliau Cymraeg presennol y gweithlu yng Nghymru, ac er mwyn meithrin gallu ar draws y sectorau, bydd yn ofynnol i Lywodraeth Cymru gynnal archwiliad systematig o sgiliau Cymraeg ar draws y gweithlu cyfan:

Coleg Cymraeg Cenedlaethol

Credwn bod angen dwysáu a chyflymu'r broses o adnabod anghenion gweithlu'r dyfodol mewn gwahanol feysydd, gan ystyried pa lefel ac ystod o sgiliau Cymraeg a dwyieithog y bydd eu hangen mewn meysydd penodol ymhen degawd a mwy.

UCAC

Mae recriwtio'r niferoedd cywir a'r bobl gyda'r sgiliau sydd angen arnom i'r swyddi amrywiol hyn yn holl bwysig. Er mwyn gallu gwneud hyn yn effeithiol mae angen cael gwybodaeth drylwyr am natur y gweithlu presennol.

Cymwysterau Cymru

Cam pwysig o'r cychwyn fydd i Lywodraeth Cymru gael dealltwriaeth lawn o'r capasiti a'r gallu sydd eisoes yn bodoli mewn perthynas â sgiliau Cymraeg

mewn ysgolion. Bydd angen i hyn fwrw rhaglen bendant o waith yn ei blaen i feithrin y capasiti a'r gallu hwnnw dros y blynyddoedd i ddod.

106. Clywodd y Pwyllgor hyd yn oed pan gynhelir archwiliadau sgiliau iaith cynhwysfawr, nid yw hyn o reidrwydd yn arwain at gynllunio gwell. Nododd Estyn fod pob awdurdod lleol wedi cynnal archwiliad sgiliau iaith y gweithlu addysgu er enghraifft, ond mai:

Estyn

Rhai awdurdodau lleol yn unig sy'n defnyddio'r dystiolaeth o'r archwiliad medrau ieithyddol, wrth ystyried eu prosiectau trefniadaeth ysgolion a chynllunio ar gyfer darpariaeth dros y tymor hwy.

107. Dylid cyflymu'r broses o adnabod anghenion ieithyddol y gweithlu yn ôl y Coleg Cymraeg Cenedlaethol. Mae rhai sectorau eisoes yn asesu anghenion ieithyddol y gweithlu, er enghraifft gwaith cymdeithasol a gofal cymdeithasol yn rhagweithiol.

Cyngor Gofal Cymru

Since their introduction, degree programmes in social work have been required to develop their provision for social work students to be able to learn and be assessed through the medium of Welsh. The latter includes the need for all programmes to audit the Welsh language skills of students, which has enabled us to identify their learning and assessment needs.

Ein barn ni

Er ein bod yn derbyn bod diffyg data cyson ar sgiliau Cymraeg y gweithlu yn genedlaethol, nid ydym yn argyhoeddedig bod hwn yn faes y dylid rhoi blaenoriaeth iddo. Gallai hwn fod yn ymarfer drud a llafurus ac mae'n bosibl mai prin fydd y manteision pendant. Yn ein barn ni, byddai'n well canolbwyntio ar feysydd allweddol o'r gweithlu lle mae posibilrwydd amlwg y bydd gwell gwybodaeth yn allweddol i gyflawni'r strategaeth gyffredinol, megis staff cymorth dysgu neu weithlu'r blynyddoedd cynnar.

Cymraeg i Oedolion

108. Yn ystod y broses o gasglu tystiolaeth, cyfeiriwyd sawl gwaith at y maes Cymraeg i Oedolion, o ran cynyddu nifer yr oedolion sy'n dysgu Cymraeg, a'r gwaith y bydd y Ganolfan Dysgu Cymraeg newydd yn ei gydgyssylltu.

Coleg Cymraeg Cenedlaethol

Mae'n bwysig bod adnoddau digonol yn cael eu clustnodi i waith y Ganolfan er mwyn cyflwyno rhaglenni newydd i ddysgu Cymraeg yn y gweithle.

CLILC

Rhaid ystyried ffyrdd o gynnig rhagor o gyfleoedd i oedolion ddysgu neu wella, hefyd.

Prifysgol Aberystwyth

Mae lle i fabwysiadu dehongliad mwy cynhwysfawr o addysg nag a wneir yn y

ddogfen ymgynghorol. Y duedd ar hyn o bryd yw i bwysleisio'r sector addysg statudol, ac yn sgil hynny prin yw'r sylw yn y ddogfen i addysg ymhlith oedolion ac i hyfforddiant ieithyddol mewn cyd-destunau penodol, er enghraifft yn y gweithle.

109. Er bod llawer o'r farn ei bod yn bwysig rhoi cyfleoedd i oedolion ddysgu Cymraeg, boed hynny drwy'r gweithle neu yn eu hamser eu hunain, nid yw'r gyfradd llwyddiant yn ddigon arwyddocaol ym marn y Pwyllgor er mwyn iddo gael ei ystyried yn ffordd ganolog ymlaen yng nghyd-destun nodau ac amcanion y strategaeth, sef cynyddu'n sylweddol nifer y siaradwyr Cymraeg yng Nghymru. Er enghraifft, gostyngodd nifer y dysgwyr a wnaeth arholiadau Cymraeg i Oedolion o 1,797 yn 2010 i 1,452 yn 2015.²⁶

110. Er gwaethaf toriadau i'r rhaglen Cymraeg i Oedolion yn y blynyddoedd diwethaf, mae hyd yn oed y rhai sydd o'i phlaid yn glir eu barn mai drwy'r system addysg ysgolion yn bennaf y bydd y nifer ofynnol o siaradwyr Cymraeg yn cael eu creu:

Popeth Cymraeg

Gyda'r cyllid cyfyngus sydd ar gael ar hyn o bryd i faes Cymraeg I Oedolion a'r ffaith fod llai na 1,000 o oedolion yn genedlaethol yn croesi'r trothwy i ruglder bob blwyddyn (mae'r ffigwr cenedlaethol o 15,000 o ddysgwyr yn cynnwys dysgwyr ar bob lefel) mae'n amlwg mai'r system addysg i blant yw'r llwybr pwysicaf o ran creu siaradwyr Cymraeg.

111. Serch hynny, pwysleisiodd Popeth Cymraeg fod gan y maes Cymraeg i Oedolion rôl bwysig o hyd o ran datblygu sgiliau Cymraeg oedolion a hyrwyddo'r iaith.

Popeth Cymraeg

Gall maes Cymraeg i Oedolion, fodd bynnag, wneud gwaith eithriadol o bwysig o safbwynt targedu sectorau penodol a phoblogeiddio'r Gymraeg yn gyffredinol. Gall hyn greu effaith domino gydag oedolion yn dewis danfon eu plant i ysgolion Cymraeg hyd yn oed os nad ydynt yn rhugl eu hunain.

112. Roedd Cymdeithas yr Iaith yn credu bod angen y targedau ar gyfer cynyddu nifer yr oedolion sy'n dysgu Cymraeg dros oes y strategaeth, gyda thargedau pum mlynedd, deng mlynedd a hyd yn oed dri deg mlynedd.

- Ymhen pum mlynedd – Sicrhau bod Cymraeg i Oedolion yn creu o leiaf 4,000 o siaradwyr Cymraeg rhugl bob blwyddyn.
- Ymhen deng mlynedd – Sicrhau bod Cymraeg i Oedolion yn creu o leiaf 7,000 o siaradwyr Cymraeg rhugl bob blwyddyn.
- Ymhen ugain mlynedd – Sicrhau bod Cymraeg i Oedolion yn creu o leiaf 10,000 o siaradwyr Cymraeg rhugl bob blwyddyn.
- Ymhen tri deg mlynedd – Sicrhau bod Cymraeg i Oedolion yn creu o leiaf 13,000 o siaradwyr Cymraeg rhugl bob blwyddyn.

²⁶ Sefyllfa'r Iaith Gymraeg 2012–2015: Adroddiad 5-mlynedd Comisiynydd y Gymraeg, tudalen 145

Ein barn ni

Mae darpariaeth Cymraeg i Oedolion parod o ansawdd da yn rhan bwysig o'r 'ecosystem' gyffredinol ar gyfer cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg. Mae'n arbennig o bwysig o ran helpu i hyrwyddo'r iaith a helpu rhieni sydd am chwarae mwy o ran yn addysg eu plant. Fodd bynnag, efallai na fydd y gyfradd llwyddiant yn ddigon arwyddocaol i hyn gael ei ystyried yn ffordd ganolog ymlaen yng nghyd-destun nodau ac amcanion y strategaeth.

Argymhelliad 22. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn parhau i gefnogi darpariaeth Cymraeg i Oedolion o ansawdd da sydd ar gael yn eang ond ei bod yn ystyried yn ofalus flaenoriaeth y maes hwn o fewn y strategaeth o gymharu â meysydd blaenoriaeth eraill.

Materion eraill

113. Cododd nifer o themâu eraill yn ystod yr ymchwiliad, ond i raddau llai. Roedd y rhain yn cynnwys materion megis Dysgu Cymraeg yn y gweithle, Mudo, Hawliau iaith, Arweinyddiaeth a diwylliant, Trosglwyddiad, Normaleiddio, Hyder, a'r hyn y mae 'siaradwr Cymraeg' yn ei olygu mewn gwirionedd.

Ein barn ni

Diben ein Hymchwiliad oedd tynnu sylw ar gam cynnar at rai o'r materion allweddol y mae angen mynd i'r afael â hwy yn y strategaeth derfynol. Mae ein hargymhellion a phrif ran yr adroddiad hwn wedi canolbwyntio ar rai o'r cwestiynau amlwg y mae angen rhoi sylw iddynt. Nid yw hynny i ddweud nad yw'r materion eraill a nodir uchod yn bwysig neu na fydd angen rhoi ystyriaeth fwy manwl iddynt yn ystod oes y strategaeth. Fel Pwyllgor, rydym yn bwriadu dychwelyd at rai o'r materion hyn wrth i ni gyflawni ein gwaith yn ystod y Cynulliad hwn.

Mae un mater yn amlwg i ni, sef beth yn union yw ystyr 'siaradwr Cymraeg'. Mae'r syniad nad yw bod yn siaradwr Cymraeg yn gyflwr deuaid a bod continwrm ar gyfer caffael iaith a gallu ieithyddol yn apelio atom. Serch hynny, os yw'r nod o filiwn o "siaradwyr Cymraeg" i fod yn ystyrion, rhaid i hyn olygu mwy na dim ond gallu dweud ychydig o ymadroddion yn Gymraeg.

Yn ein barn ni, siaradwr Cymraeg yw rhywun sy'n 'rhugl' yn yr ystyr ei fod yn gallu deall a chynnal sgwrsiau ar y rhan fwyaf o bynciau bob-dydd heb ymdrech ac mewn ffordd a fyddai'n naturiol a diddorol i unrhyw siaradwr Cymraeg arall. Fodd bynnag, gan mai man cychwyn y strategaeth i bob golwg yw nifer y bobl sy'n nodi yn y Cyfrifiad eu bod yn siaradwr Cymraeg, yna efallai mai dyma'r ffordd fwyaf cyson o farnu a yw'r strategaeth yn llwyddo.

Yr hyn sy'n bwysig, fodd bynnag, yw bod y strategaeth derfynol ei hun yn cynnwys diffiniad clir o siaradwr Cymraeg wrth werthuso ei nod o greu miliwn o siaradwyr.

Argymhelliad 23. Rydym yn argymhell bod y strategaeth derfynol yn cynnwys diffiniad clir o siaradwr Cymraeg wrth werthuso a yw'r strategaeth yn llwyddo i gyrraedd ei nod o greu miliwn o siaradwyr.

Atodiad A – Sesiynau tystiolaeth lafar

Rhoddodd y tystion a ganlyn dystiolaeth lafar i'r Pwyllgor ar y dyddiadau a nodir isod. Mae modd gweld trawsgrifiadau o bob sesiwn tystiolaeth lafar yn:

<http://www.senedd.cynulliad.cymru/mgIssueHistoryHome.aspx?Ild=15157>

Mae'r darllediadau ar gael i'w gwyllo yn: www.senedd.tv

Dyddiad	Enw a Sefydliad
24 Tachwedd 2016	UCAC Cymdeithas Genedlaethol yr Ysgolfeistri ac Undeb yr Athrawesau (NASUWT) Cymdeithas Genedlaethol y Prifathrawon (NAHT) Mudiad Meithrin Colegau Cymru Coleg Cymraeg Cenedlaethol
30 Tachwedd 2016	Prifysgol Cymru y Ddrindod Dewi Sant Prifysgol Fetropolitan Caerdydd Cyngor y Gweithlu Addysg
14 Rhagfyr 2016	Estyn Cymwysterau Cymru CBAC Cyngor Gofal Cymru Comisiynydd y Gymraeg
18 Ionawr 2017	Gweinidog y Gymraeg a Dysgu Gydol Oes

Sesiwn i Randeiliaid

16 Tachwedd 2016	Cynhaliwyd sesiwn ymgysylltu â rhanddeiliaid ar 16 Tachwedd 2016.
------------------	---

Atodiad B – Tystiolaeth ysgrifenedig

Cafwyd tystiolaeth ar gyfer y Pwyllgor drwy gydol yr ymchwiliad. Cynhaliwyd ymgynghoriad y Pwyllgor rhwng 3 Tachwedd 2016 a 30 Tachwedd 2016. Mae'r deunydd a gyflwynwyd ar yr ymgynghoriad i'w weld yn: <http://www.senedd.cynulliad.cymru/mgConsultationDisplay.aspx?id=232>

Cyfeirnod	Enw a Sefydliad
WLS01	Prifysgol Aberystwyth
WLS02	ATL Cymru (Saesneg yn Unig)
WLS03	Cyngor Tref y Barri (Saesneg yn Unig)
WLS04	Cyngor Gofal Cymru (Saesneg yn Unig)
WLS05	Chris Sully (Saesneg yn Unig)
WLS06	Coleg Cymraeg Cenedlaethol
WLS07	Colegau Cymru (Saesneg yn Unig)
WLS08	Cymdeithas Cyfeithwyr Cymru
WLS09	Cymdeithas yr Iaith
WLS10	Cyngor y Gweithlu Addysg yng Nghymru (Saesneg yn Unig)
WLS11	Estyn
WLS12	Dafydd Roberts
WLS13	Glenys M Roberts
WLS14	Huw O Jones
WLS15	Michael Williams (Saesneg yn Unig)
WLS16	Cyngor Tref Aberdaugleddau (Saesneg yn Unig)
WLS17	Mudiad Meithrin
WLS18	Un Llais Cymru (Saesneg yn Unig)
WLS19	Popeth Cymraeg
WLS20	Cymwysterau Cymru
WLS21	UCAC
WLS22	Urdd Gobaith Cymru
WLS23	Comisiynydd y Gymraeg
WLS24	Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru

Cyfeirnod	Enw a Sefydliad
WLS25	Cyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam (Saesneg yn Unig)
WLS26	Cyngor Sir y Fflint (Saesneg yn Unig)
WLS27	Swyddle
WLS28	Prifysgol De Cymru
WLS29	Cylch yr Iaith

Atodiad C – Casglu tystiolaeth allanol

Ymwelodd Aelodau'r Pwyllgor â'r ysgolion a ganlyn ar 8 Rhagfyr 2016:

- Ysgol Gyfun Gymraeg Bryn Tawe
- Ysgol Bishop Gore
- Ysgol Uwchradd Gatholig Sant Richard Gwyn

Gwnaed gwaith allgymorth ychwanegol yn yr ysgolion a'r fforymau ieuenctid a ganlyn:

- Ysgol Bishop Gore
- Ysgol Gyfun Gymraeg Bryn Tawe
- Ysgol Sant Richard Gwyn
- Ysgol Maes Garmon
- Ysgol Bodedern
- Ysgol Maes y Gwendraeth
- Ysgol Bro Pedr
- Cyngor Ieuenctid Sir Gaerfyrddin
- Fforwm Ieuenctid Iau Caerffili.